

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2008

Michal Pavlásek

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Pobyt v lázních Karlovy Vary ve 20. letech 20. století

Michal Pavlásek

**Bakalářská práce
2008**

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil jsem k tomu pouze prameny a literaturu, které jsou vyjmenovány v seznamu pramenů a literatury.

V Karlových Varech 27. 6. 2008

Michal Pavlásek

Touto cestou bych chtěl poděkovat doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za cenné rady a Mgr. Kateřině Pešlové za poskytnutou pomoc.

SOUHRN

Práce je zaměřena na novodobé karlovarské regionální dějiny. Snaží se stručně přiblížit život lázeňského hosta ve městě v průběhu dvacátých let dvacátého století. Zabývá se především činnostmi, kterým se mohl lázeňský host ve městě věnovat. Popisuje příjezd, ubytování, samotný pobyt, léčbu a možnosti trávení volného času lázeňského hosta, ale také prostředí ve městě a nejbližším okolí.

KLÍČOVÁ SLOVA

lázeňství, volný čas, kultura, sport, Karlovy Vary, 20. století

TITLE

Stay in Spa Karlovy Vary in the 1920s

ABSTRACT

This work is focused on a local history of Karlovy Vary in its twenties. It attempts to sketch briefly out a common life of a spa guest in this town in this new age.

The work analyzes the offer of activities for a spa guest which concern sport and cultural events above all. It describes the guest's arrival, his staying and treatment, the possibilities of how a spa guest could spend his leisure time as well as the general atmosphere in the town and its surroundings.

KEYWORDS

Spa, leisure time, culture, sport, Karlovy Vary, 20th century

Obsah

I. Úvod	1
II. Dějiny lázní	8
II. 1. <i>In Thermas Caroli IV</i>	8
II. 2. <i>Legenda</i>	9
II. 3. <i>Vznik lázní a počátek léčby u pramenů</i>	10
II. 4. <i>Od třicetileté války do poloviny 19. století</i>	13
II. 5. <i>Zlatá éra</i>	18
II. 6. <i>20. století</i>	20
III. Čas filmu, aut a bot od Bati	24
III. 1. <i>Evropa</i>	24
III. 2. <i>Československo</i>	24
III. 3. <i>Karlovy Vary</i>	25
IV. Sezónnost lázní	27
V. Denní režim	30
VI. Příjezd, transport hostů a ubytování	33
VII. Lázeňská léčba v Karlových Varech	38
VII. 1. <i>Lékaři</i>	40
VII. 2. <i>Kolonády</i>	42
VIII. Volný čas lázeňských hostů	45
VIII. 1. <i>Divadlo</i>	47
VIII. 2. <i>Hudba</i>	51
VIII. 3. <i>Sport</i>	53
VIII. 4. <i>Obchody a suvenýry</i>	58
VIII. 5. <i>Kavárny, hostince, cukrárny</i>	61
VIII. 6. <i>Pravidelné akce</i>	65
IX. Závěr	68
X. Seznam pramenů a literatury	69
X.1. <i>Prameny publikované</i>	69
X.2. <i>Literatura</i>	69
X.3. <i>Tisk</i>	71
X.4. <i>Internetové zdroje</i>	72

XI. Noviny vycházející v Karlových Varech ve 20. letech	73
XII. Resumé.....	75

I. Úvod

Dvacáté století bylo plné zlomových událostí, světovou válkou počínaje, následovanou revolucí v Rusku či druhou světovou válkou a pádem sovětského bloku konče. Šlo o období plné zvrátů, které významnou měrou zasáhlo do života a myšlení lidí.

Pro mě osobně je 20. století jedním z nejpoutavějších období dějin. Jedním z důvodů, které patrně podnítily tento zájem, byla možnost přímo zažít konec této epochy. Pro většinu 20. století máme k dispozici velké množství písemných záznamů a, což je pro tuto dobu jedinečné, také řadu žijících svědků. Osobní pohled pamětníků na situace, které prožívali a které jsou mé generaci již tak vzdálené a cizí, a o kterých mohou s odstupem desítek let stále podat svědectví, jsou pro badatele velmi přínosné. Historik tak má jedinečnou možnost pochopit myšlení a rytmus doby, což se mu při studiu jiných údobí dějin nenabízí. Kromě žijících pamětníků, kteří mohou přispět osobními příběhy, je k dispozici velké množství písemných či hmotných pramenů, které poskytují detailní informace o bezmála každé etapě života člověka.

Právě skutečnost, že se ze současnosti stává pomalým tempem minulost, je pro mne jako objekt historického bádání fascinující. Touha poznat co nejlépe právě toto století mne přivedla k práci, kterou vám zde předkládám.

Když jsem se rozmýšlel, jaké téma bych si měl vybrat pro svoji bakalářskou práci, věděl jsem předem, že bych se rád zabýval právě touto fascinující dobou. A protože pocházím ze západních Čech, tedy přesněji z Karlových Varů, byla má volba o něco snazší. Chtěl jsem se něco více dozvědět o městě, ve kterém jsem strávil většinu svého života a pokud by to bylo alespoň trochu možné, přispět svou prací k poznání tohoto krásného města. Nakonec jsem se rozhodl popsat lázeňství v Karlových Varech na počátku 20. století.

Při hledání nejvhodnější doby jsem zjistil, že literatura, která je k dispozici o 20. letech a převážně o období následujícím bezprostředně po první světové válce, je co do svého rozsahu velmi omezená. A právě tento malý zájem o první roky města a jeho obyvatel v nové republice mě zaujal. Jak je možné, že o této době existuje tak málo pramenů, když jinak se historii Karlových Varů věnují celé desítky publikací? Soudím, že příčinou tohoto nezájmu může být skutečnost, že lidé, kteří měli v tehdejší době v Karlových Varech své kořeny, ale již několik generací nežijí. O Karlových

Varech totiž povětšinou psali hrdí rodáci, kteří vstřebávali místní *genius loci* jak od předchozích generací, tak během svého života v tomto městě. Kvůli tragickým událostem druhé světové války a následnému odsunu místních převážně německých obyvatel došlo ke zprerhání těchto tradičních vztahů, které nebudou pravděpodobně ještě dlouho obnoveny.

Svou prací bych chtěl alespoň částečně navázat na tyto zprerhané vazby. Rád bych ukázal město Karlovy Vary v rozkvětu, v průběhu prvního desetiletí v novém státním útvaru, kde původně německé obyvatelstvo zanechalo svůj specifický otisk, který se pohupuje v rytmu lázeňských sezón. Nastínit oněch několik poměrně klidných let, kdy se město vzpamatovávalo z běsů velké války a pokoušelo se navázat na slávu let předválečných, přestože se nacházelo ve státě, který místní obyvatelé zpočátku nepřijali za vlastní, je cílem této práce.

Vznik Karlových Varů je tradičně kladen do poloviny 14. století a je spojen se jménem českého krále a německého císaře Karla IV. Nesouvislé osídlení tohoto místa můžeme zaznamenat již v dřívějších dobách, nicméně důležitější se tato oblast stává právě ve 14. století. Podnětem k založení města byly již v tehdejší době známé léčivé účinky prosakující horké minerální vody tzv. termy.¹ Právě snaha o získání snazšího přístupu k těmto termálním pramenům, a díky tomu i jejich lepšímu využití, dala podnět k vybudování města,² které si v následujících staletích získalo nemalý věhlas.

Od té doby již uplynulo několik staletí a z města, které se honosí jménem svého zakladatele Karla IV., se stalo významné lázeňské centrum. Největší obliby dosáhly Karlovy Vary v předminulém století. S nárůstem zájmu o vlastní tělo a rozvojem medicíny zažívaly nebývalý rozmach. Zvláště druhá polovina 19. století je proto nazývána „zlatým obdobím“ karlovarských lázní. Město se stalo velmi populárním ve střední Evropě, a to nejen díky významným osobnostem, které město navštěvovaly, ale také díky službám, které byly lázeňským hostům poskytovány. Po tomto významném údobí městských dějin však přišel šok v podobě první světové války, po které se město ocitlo v nově vzniklém státním útvaru, v Československé republice.

A jak jsem již uvedl výše, právě této době bych se chtěl věnovat. Přesněji, jde o život v Karlových Varech z pohledu hosta ve 20. letech 20. století. Mým cílem je nastínit život v lázních z pohledu návštěvníků lázní, tedy těch, díky nimž město již po

¹ Označení používané pro termální prameny, prosakující na povrch.

² Karel IV. udělil v Norimberku 14. srpna 1370 obci u Vřídla loketské městské právo, čímž povýšil obec na královské město. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001.

staletí prosperuje. Právě davy lázeňských hostů proudící sem z celé Evropy formovaly tvář města, které se jim a jejich požadavkům snažilo v co nejvyšší míře vycházet vstříc. Pokusím se krok za krokem popsat příjezd, pobyt i odjezd z tohoto krásného města a alespoň částečně ukázat jaké další příležitosti k odpočinku i zábavě město nabízelo. Jinými slovy, jakým dalším činnostem pro potěšení těla i ducha se mohli lidé navštěvující lázně v této době věnovat.

Co se týče literatury, ze které lze čerpat informace, můžeme za základní pramen označit populární práci Vladimíra Křížka.³ Tato studie je však příliš všeobecná a svým širokým záběrem se snaží postihnout typický život v českých lázních, aniž by se systematicky věnovala konkrétnímu tématu nebo oblasti. Na druhou stranu, tato práce poskytuje základní náhled do problematiky lázeňského života v průběhu několika staletí. A také proto, že je tato práce v České republice jediná, která se zabývá tématem lázeňského života v takové šíři, je nutné znát závěry, které jsou v ní publikovány.

Kromě této práce můžeme nalézt řadu studií a knih, které se velice široce zabývají dějinami Karlových Varů, významnými hosty a jejich pobyty ve městě. Bohužel, ve většině případů se buď přímo vyhýbají období, kterému se chci ve své práci věnovat, nebo ho zmiňují pouze přehledově. Existuje mnoho poměrně kvalitních prací pro nejstarší dějiny Karlových Varů a také pro zlaté období v 19. století. Můžeme nalézt celou plejádu autorů, kteří se tímto místem zabývají z nejrůznějších úhlů pohledu, jako je historie, architektura, významní návštěvníci aj. Nepříjemností ovšem je, že autoři poté jaksi přeskočí období dvacátých let a rovnou se věnují problematice nacismu v pohraničí, následnému připojení k Říši, stavem za války a násilnému vystěhování po ní. Nenalzáme proto pro dané období téměř žádnou adekvátní odbornou literaturu. Na druhé straně, pro 20. léta se dochovala poměrně široká pramenná základna, která nabízí zajímavé možnosti při studiu tohoto tématu.

Jako základní literaturu, která nám však poskytne pouze všeobecný obraz o stavu lázní ve dvacátých letech, lze použít Karlovy Vary na přelomu tisíciletí.⁴ Kromě tohoto díla jsou zde také Dějiny Karlovarského kraje,⁵ ve kterých můžeme nalézt jednu kapitolu o meziválečném období. Významným zdrojem, který by při studiu lázní Karlovy Vary neměl být za žádných okolností opominut, je soubor prací Stanislava

³ KŘÍŽEK, Vladimír. *Obrazy z dějin lázeňství*. 2. vydání. Praha, 2002.

⁴ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001.

⁵ BERAN, Jiří et. al. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary, 2004.

Burachoviče,⁶ který se dějinám lázní a lázeňského života v Karlových Varech věnuje dlouhodobě a sepsal několik kvalitních publikací. Bohužel i Burachovič se stejně tak jako ostatní autoři, zmiňuje o období dvacátých let většinou pouze okrajově. Knihy, které jsem uvedl, lze tedy použít pouze k základnímu nastínění situace v Karlových Varech a okolí ve sledovaném období. Hlavně si však díky nim můžeme uvědomit kontinuitu a důležitost lázeňského života, která nezmizela ani ve dvacátých letech.

Kromě těchto prací lze čerpat i z děl speciálně zaměřených, jako např. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*,⁷ kde je zpracováno téma nemocničních zařízení, jejich rozvoje a řízení v celé jejich historii. I když zde jde převážně o dokumentaci výstavby a řízení samotné nemocnice, bez významnějšího přesahu do okolního dění, je možné tuto literaturu použít k dokreslení situace při využití pramenů a jiných publikací.

V oblasti kultury lze vycházet z prací, které se speciálně zabývají jednotlivými kulturními zařízeními ve městě. K dějinám a vývoji divadla je možno použít knihu *Divadlo v Karlových Varech*,⁸ vydanou u příležitosti ukončení rekonstrukce divadla ke konci století. Mezi další práce, které se zabývaly kulturním životem ve městě, můžeme zařadit práci Jaroslava Fialy,⁹ která se věnuje hudbě v západočeských lázních.

Vydané vzpomínky Marie Laňové–Wotawové¹⁰ pak mohou sloužit k poznání běžného života ve městě na přelomu dvacátých a třicátých let. Tato autorka sepsala své zážitky z dvanáct let trvajících pobytu v Karlových Varech do knihy pod názvem *Karlovarské střípky–klípky*, kde se zabývá všedními událostmi, které zažívala její rodina a současně nastiňuje život v lázních za jejího mládí, když nás provází po svých oblíbených kavárnách, buticích či nádhernými stezkami lázeňských lesů.

Pro možnost pohledu na město z druhé strany, tedy z pohledu hostů, je možné využít několik vydaných korespondencí nebo medailonů. Jedná se převážně o významné osobnosti. Proto jim byla v následujících letech věnována pozornost z řad historiků, a tak máme zdokumentovány jejich kroky v místním kraji. Jde například o publikace Karel Čapek na Karlovarsku¹¹ či Masaryk na Karlovarsku,¹² ve kterých mů-

⁶ BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Var: setkání dvou věků: album starých a nových pohledů*. Karlovy Vary, 1996. BURACHOVIČ, Stanislav. *Slavní návštěvníci Karlových Varů: 55 osobností od Karla IV. po Vladimíra Párala*. Beroun, 2003.

⁷ BOŘÍK, Otakar - BOŘÍKOVÁ, Jana. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Příbram, 2004.

⁸ Kol. autorů. *Divadlo v Karlových Varech. Historie a obnova na konci tisíciletí*. Karlovy Vary, 1999.

⁹ FIALA, Jaroslav. *Několik pohledů na hudební kulturu západních Čech*. Plzeň, 2001.

¹⁰ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky – klípky*. Plzeň, 1997.

¹¹ KOPECKÁ, Hana. *Karel Čapek na Karlovarsku*. Praha, 1990.

žeme nalézt zpracován celý jejich pobyt. Kromě těchto ovšem můžeme nalézt práce pojednávající i o řadě jiných osobností, jejichž stručný nástin poskytuje práce od Stanislava Burachoviče *Karlovy Vary: slavní návštěvníci*,¹³ ty se však nevztahují přímo ke sledovanému období.

Kromě těchto publikací lze nalézt i studie, které se sice v menším rozsahu, ale zato podrobněji, zabývají jednotlivými významnými událostmi v Karlových Varech. Pro orientaci je tedy nezbytné si prostudovat *Historický sborník Karlovarska I-X*¹⁴ a sborník přednášek vydávaný každoročně v rámci *Historického semináře Karla Nejdla*.¹⁵

Karlovy Vary byly převážnou část svých dějin městem německým, proto nesmíme zapomenout také na práce německé provenience. Díky těmto historickým kořenům vycházely a stále vychází kvalitní práce o dějinách města v německém jazyce. Většinu těchto prací lze nalézt v Krajské knihovně v Karlových Varech nebo v knihovnách archivu či muzea města. Jako příklad můžeme uvést práce autorů Eugena Linkeho,¹⁶ Antona Gnirse,¹⁷ Artura Weisse¹⁸ a mnoha jiných, kteří se z různých úhlů pohledu věnovali městu a jeho okolí. Bohužel i zde musím konstatovat, že literatura ke sledovanému období je velmi omezená, jedná-li se o knihy dostupné v knihovně a archivu města.

Kvůli nedostatku literatury, která by se přímo zabývala tématem, kterému se chci v této práci věnovat, budu vycházet především ze studia pramenů, které jsou uloženy v SOkA Karlovy Vary. V zásadě se moje práce bude opírat o studium dobového tisku a vydávaných průvodců¹⁹ pro lázeňské hosty.

Pokud jde o dobový tisk, budu čerpat převážně z deníku *Karlsbader Tagblatt*, který je dochován pro většinu sledovaného období. Kromě něj využiji i další noviny, které ve sledovaném čase vycházely v Karlových Varech, např: *Deutsche Tages Zeitung*²⁰ avšak zde půjde převážně o dokreslení či potvrzení údajů, které získám z již zmiňovaného *Karlsbader Tagblatt*. V rámci dvacátých let vycházela ve městě velká

¹² GUBIČ, Otto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku*. Karlovy Vary, 2002.

¹³ BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary: slavní návštěvníci*. Karlovy Vary, 2007.

¹⁴ AUGUSTIN, Milan. *Historický sborník Karlovarska I-X*. Karlovy Vary. 1993-2004.

¹⁵ *Historický seminář Karla Nejdla II-XIII*. Karlovy Vary 2004-1992.

¹⁶ LINKE, Eugen. *Kunstgeschichte: Baukunst und Bildneri. I. Teil*. Karlsbad, 1937.

¹⁷ GNIRS, Anton. *Topographie der historischen und kunstgeschitlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad. Prag, 1933.*

¹⁸ WEISS, Artur. *Die Heilquellen von Karlovy Vary (Karlsbad : ihre Entstehung, Eigenschaften und Verwendung*. Praha, 1967.

¹⁹ *Bayers Führer durch Karlsbad*. Karlsbad, 1923.

²⁰ *Deutsche Tages Zeitung*. 1920-1929.

řada tiskovin a to převážně v německém jazyce.²¹ Protože se zde však nacházela i česká menšina a samotné území bylo součástí Československého státu, vycházely zde i noviny v českém jazyce,²² nicméně jsou jen okrajovou záležitostí a mohou sloužit k dokreslení situace. Karlsbader Tagblatt jsem si vybral za reprezentativní vzorek z několika důvodů, nejdůležitější však je, že je psán v jazyce místní většiny a vycházel po celou dobu sledovaného období. Díky tomu je možné porovnávat kontinuitu názorů publikovaných v tomto tisku. Zároveň také jeho čtení umožňuje lépe poznat vztah místních k lázeňským hostům. Karlsbader Tagblatt každoročně vydával během lázeňské sezóny nedělní přílohu Das Blatt des Kurgastes, jenž měl pomáhat návštěvníkům ve snazší orientaci ve službách, které nabízely Karlovy Vary.

Dalším významným zdrojem mi budou vydávání průvodci a almanachy pro lázeňské hosty.²³ V těchto průvodcích byly sepsány základní informace pro lázeňské návštěvníky na celý rok. Takže právě zde bylo možné nalézt většinu relevantních informací týkajících se ubytování, kulturního vyžití a sportování. Bohužel však nejsou dochováni průvodci pro všechny sledované roky. Přesto zůstávají důležitým zdrojem, který poskytuje informace podstatné v lázeňském životě. Almanachy jsou jakousi prezentační brožurou města, kde se návštěvník mohl předem dozvědět, co vše je pro něj v Karlových Varech připraveno a z čeho může vybírat.

V neposlední řadě můžeme k dokreslení celkového dojmu použít také seznamy lázeňských hostů,²⁴ ke kterým byly v úvodu připojovány základní informace o životě v lázních. Hlavním přínosem těchto tzv. kurlistů však je, že poskytují informace o vývoji počtu lázeňských hostů nejen meziročně, ale i mezi jednotlivými měsíci a lze se z nich dozvědět i o místě či zemi, odkud do Karlových Varů lázeňští hosté přijížděli.

Nesmím také zapomenout uvést, že v SOkA Karlovy Vary je uložena řada fondů vztahujících se přímo k jednotlivým lázeňským domům, spolkům nebo osobám.²⁵ Bohužel prostudováním těchto pramenů bych výrazně přesáhl rozsah této prá-

²¹ Seznam všech novin vycházejících ve sledovaném období je přiložen v příloze.

²² Jako příklad můžeme uvést Karlovarské listy z let 1923, 1924, další noviny je možné nalézt v příloze.

²³ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923.

²⁴ *Kurliste von Karlsbad 1924*. Karlsbad, 1925.

²⁵ Jako příklad můžeme uvést tyto tři fondy uložené ve Státním okresním archivu Karlovy Vary - Becher Johann, Karlovarský symfonický orchestr Karlovy Vary a Rodinný archiv Weishauptů (provozovatelé místní restaurace Blauer Hecht).

ce. Avšak jejich rozsah a vypovídající hodnota o životě v tehdejší době poskytuje širokou paletu možností k dalšímu studiu.

II. Dějiny lázní

Je těžké říci, kdy se poprvé začaly využívat horké termální prameny. Pravděpodobné je, že již v nejstarších dobách lidské společnosti.²⁶ Člověk si velmi záhy uvědomil jejich pozitivní vliv na jeho zdraví a začal je využívat, o čemž svědčí archeologické nálezy dokládající osídlení v jejich nejbližším okolí.²⁷ V průběhu nejstarších dějin států pak vznikaly již samotné lázně, které měly očišťující a ozdravný efekt. Můžeme je zaznamenat např. ve starověkém Řecku, Římě, Orientu či v Japonsku.²⁸

V Římě např. vznikly soukromé i veřejné lázně,²⁹ kde bylo možné poměrně svobodně využívat jejich léčivého vlivu. Ve středověku a následně i v novověku byla horká minerální voda nadále ve velké oblibě a s postupným rozvojem balneologie se přecházelo od pouhých koupelí k pitné léčbě či bahenním zábalům i jejich kombinacím.³⁰ Lázeňská léčba se tak stala nezanedbatelnou součástí při péči o vlastní zdraví. Právě díky poměrně pravidelnému rozmístění minerálních pramenů po celém světě, vzniklo i na našem území několik významných lázeňských center. Mezi ně zajisté patří západočeský lázeňský trojúhelník tvořený z Karlových Varů, Mariánských lázní a Františkových lázní.

II. 1. *In Thermas Caroli IV*

*Vřídlo hodné, by tě Musy plným sborem opěvaly,
odkud žhavé prameny tvé tryskající výš se valí?
Sirné žíly, vápno živé odkud zázrakem se nesou,
jsou to Sicílie žáry, které hrudí Etny třesou?
Či snad pluto je tvůj soused, zahřívá on Styxu žehy
vlny tvoje? Ustupte již, vyhlášené Báje břehy
i vy zřídla, Antenor kde odpočinul u Timava,
i ty zdroji blíže Rýna modrojasný, jehož sláva
proto dále světem letí, že blíž tebe odpočívá*

²⁶ KRÍŽEK, Vladimír. *Obrazy z dějin lázeňství*. Praha, 2002, s. 15.

²⁷ TAMTÉŽ.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 43-49.

²⁹ TAMTÉŽ, s. 40.

³⁰ TAMTÉŽ, s. 53-171.

*nejzbožnější císařů všech Karel Veliký! Hled', jak divá
síla co tu bublin hází do vzduchu! Ó pohled', pramen
pestře jak tu na své cestě barví mramor, barví kámen,
řek bys, Iris hraje sotva takto barev duhojasem.
Svaté Vřídlo, tryskej dále, pěn se neztenčené časem,
ať rod lidský z Tebe čerpá dlouho zdraví, navrať kmetu
čerstvou sílu, bledé dívce líčka nachem polej v květu,
všecky uzdrav, veselejší ať jde každý domů, všudy
velebí tě, kdo tvé vlny chorobné své vnořil údy.
In *Thermas Caroli IV.*³¹*

II. 2. *Legenda*

Stejně jako u jiných měst i zde se v průběhu času zrodila legenda, která vypráví příběh o založení tohoto města. Prvním, kdo písemně zaznamenal tuto pověst o vzniku Karlových Varů, byl roku 1571 Fabian Sommer.³² Můžeme tedy s jistotou předpokládat, že samotná pověst bude o něco starší.

V krátkosti pověst vypráví o návštěvě Karla IV. ve zdejších kraji za účelem lovu zvěře. V průběhu této zábavy zahnali lovci majestátního jelena až ke srázu. Zvíře uvězněné v pasti se rozhodlo pro nečekaný tah a skočilo ze stráně. K překvapení všech lovců se však jelen nezabil, ale dopadl do tůně s teplou vodou. Tato část mívá různé variace, kdy bývá jelen nahrazen loveckým psem. Lovci na to místo přivolali krále, ten vzal s sebou i své lékaře, a poté prohlásil, že taková horká voda může být velice užitečná při zahánění různých nemocí. Také sám vody užil a zaznamenal výrazné zlepšení (legenda se zmiňuje, že Karel IV. měl prý bolavou nohu). Na počest této léčivé vody nechal založit na onom místě nové městečko. Pověst též praví, že na místě, kde Karel IV. užíval léčivých teplých pramenů, byl ve skále vytesán kamenný stolec, v němž sedával. Stolec se však do dnešní doby nedochoval. Od té doby je místo, kde byly nalezeny prameny, nazýváno Jelením skokem.

³¹ Reflexe lázní našim předním humanistou Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic v překladu Jaroslava Vrchlického. Poprvé otištěno v tomto překladu ve sbírce „Z niv poesie národní a umělé“ (1889). Samotná latinská óda vznikla patrně kolem roku 1500. BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary a jeho vlastivědné písemnictví*. Karlovy Vary, 2000, s. 17-18.

³² Rodák z Karlových Varů, který tuto pověst zapsal do své knihy o užívání karlovarských vod. FABIAN SOMMER, *De Inventione, Descriptione, Temperie, Viribus [viribus], Et Inprimis Vsu [usu], Thermarum D. Caroli IIII. Imperatoris*. Lipsiae 1571.

Tato pověst se postupem času stala důležitým koloritem města a byly jí udivování a bavení lázeňští hosté. Je pravděpodobné, že samotné prameny byly známy již před tím, než toto místo navštívil Karel IV., ale právě on založil na tomto místě nové městečko a dal tím podnět k většímu rozvoji a využívání pramenů.

II. 3. *Vznik lázní a počátek léčby u pramenů*

Jak jsem již uvedl, karlovarské termální vody byly jistě známy již před dobou Karla IV. Archeologické nálezy v širším okolí města dokládají osídlení tohoto území již ve starší době kamenné.³³ V průběhu času se zde střídali Keltové, Germáni a staří Slované. Přestože jsou to pouze spekulace, můžeme předpokládat, že tito lidé museli mít určité povědomí o přítomnosti horkých pramenů, přestože na území dnešního města přímo nesídlili.

Samotný vznik městečka je spjat se jménem Karla IV. Tento panovník zde nechal mezi léty 1350-1358 zbudovat opevněný hrádek.³⁴ Avšak první písemný doklad o městě máme ze 14. srpna 1370, kdy byly městu uděleny stejné svobody a práva jako nedalekému městu Loket.³⁵ Karel IV. se do historie města zapsal zlatým písmem nejen díky své zakladatelské roli, ale také několika svými návštěvami nových lázní. Jeho pobyty v tomto místě spadají do období 1370-1376, kdy město navštívil celkem třikrát.³⁶

O následujícím období Karlových Varů je velice málo zpráv. Jde především o informace o majetkoprávních, hospodářských a správních poměrech města. Tento stav je z velké části zapříčiněn požárem z roku 1604, kdy plamenům padla za oběť většina archiválií. Z těch málo zpráv, které jsou nám k dispozici, je významnou událostí zastavení města, čímž se Karlovy Vary téměř na sto let dostaly do držení loketských pá-

³³ Jde především o pozůstatky v okolí Tašovic.

³⁴ Podle pověsti se měl hrádek nacházet na místě, kde byl původně ve skále vytesán kamenný trůn.

³⁵ Všechny práva a svobody byly ještě potvrzeny 6. července 1401 Václavem IV. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001, s. 151-154.

³⁶ První pobyt v Karlových Varech spadá do roku 1370, kdy zde strávil prokazatelně 3 dny, ale možná i více, mezi 16. a 18. říjnem. Druhé zastavení Karla IV. ve města spadá do roku 1374, kdy zde 10. září vystavil listinu pro Ulricha Hasenstawa v Kesselstadtu u Hanau. Poslední a také nejdelší návštěva se odehrála v roce 1376. Do města dorazil již 4. ledna a setrval zde až do 14. ledna. V průběhu tohoto pobytu se v Karlových Varech uskutečnil slavnostní akt udělení léna, kdy po smrti Jana Jindřicha, moravského markraběte, byl za jeho následovníka určen syn Jošt. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 151-154.

nů.³⁷ V průběhu těchto let radní města postupně rozšiřovali majetkovou základnu městečka tím, že skupovali okolní pozemky a lesy.³⁸

Zlomovým datem se pro město stal rok 1554, kdy většina obyvatel města přestoupila k luteránskému vyznání, které sem bylo šířeno ze Saska. Této víře poté byli obyvatelé věrni téměř celé století.³⁹

Co se týče architektury, město si až do sklonku 17. století podrželo významný gotický ráz. Lázním v této době dominovala Zámecká věž, která byla pozůstatkem někdejšího loveckého zámku Karla IV. Pokud jde o domy, ty patrové byly povětšinou hrázděné se šindelovými střechami. Zároveň budovy, které se nacházely u Vřídla,⁴⁰ měly kabinky s dřevěnými vanami, kam byla vedena vřidelní voda. Obrázek o podobě města si můžeme udělat při pohledu na dochovanou vedutu Karlových Varů pocházející z roku 1625.⁴¹

Od počátku 15. století se objevují první zmínky o městečku v různých odborných či beletristických pracích. V této době se v Evropě začínají stále častěji vydávat různé lékařské příručky a rádce, v rámci nichž jsou zmiňována místa, kde lze jakou léčbu podstoupit. Například roku 1480 Hans Foltz ve své balneologické příručce uvádí jako jediné české lázně právě Karlovy Vary, a to pod názvem „lázně u Chebu k Lokti“.⁴² Po Foltzovi následují další autoři, jako Clement von Gracz⁴³ či Johann Butzbach.⁴⁴ Až vše nakonec vyvrcholilo vydáním ódy „In Thermas Caroli IV.“ od Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, již jsem citoval na začátku této kapitoly.

Řekněme si teď více o lázeňských hostech a lékařích v těchto počátečních staletích lázeňského života. Až do 19. století tvořili většinu lázeňských hostů lidé šlech-

³⁷ Město bylo zastaveno 26. října 1426 loketskému purkraběti Bothymu z Eulenburgu. Po něm se lenním pánem městečka stává 28. října 1443 hrabě Kašpar Šlik. V držení hrabat Šliků bylo město až do 28. srpna 1547, kdy městečko připadlo zpět české královské komoře. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 154-156.

³⁸ 1493 zakoupen statek Edelhof v Drahovicích, 1511 darována vesnice Rybáře, 1532 koupena obec Rosnice, 1553 koupeny Tuhnice a Dvory, 1598 koupena část panství Stružná, 1614 zakoupení Dalovic, Všeborovic a Vysoké, 1615 koupena obec Bohatice. Kol. autorů. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 151-154.

³⁹ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu století*. Karlovy Vary, 2001, s. 167-169.

⁴⁰ Jde o nejteplejší a největší pramen Karlových Varů.

⁴¹ Autorem je Simon Cato.

⁴² VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 160-165.

⁴³ TAMTÉŽ.

⁴⁴ TAMTÉŽ.

tického, církevního nebo vojenského původu. Nejstarší zmínky o lázeňských hostech máme už z 15. století.⁴⁵

Až do počátku 16. století se v Karlových Varech provozoval jediný způsob léčby a to koupele ve vřidelní vodě. Pacienti byli ovšem nuceni trávit ve vodě několik hodin až do chvíle, dokud jim nepopraskala kůže a nezačali krváčet.⁴⁶ Tato praxe byla spojena s přesvědčením tehdejší vědy, že k tomu, aby byl člověk zdravý, musí mít v harmonii tělní tekutiny.

S rozvojem lázeňství bylo spojeno i podrobnější zkoumání vlastností vody a způsoby jejího podávání. Jedním z nejvýznamnějších lékařů, kteří měli vliv na karlovarskou léčbu, byl Václav Payer, který roku 1522 vydal monografii o karlovarské léčbě⁴⁷ propagující vedle koupelí i pití zřidelní vody. Avšak Payer neměl příliš velký úspěch a k výraznějšímu prosazení pitné kúry došlo až na sklonku 16. století, zejména ve spojení se jménem Stephena Strobelbergera.⁴⁸ Ten vydal několik spisů o Karlových Varech, ve kterých se mimo jiné kriticky staví k různým lázeňským nešvarům. Doporučoval podrobovat se pitné kúře po dobu 5 až 7 dnů, kdy se měnily požadavky na množství vypité vody. Strobelberger kromě pitného režimu také doporučoval užívání lázeňské soli.⁴⁹

Ke konci 16. století a počátkem století 17. došlo v Karlových Varech ke dvěma živelným pohromám. První z nich byla povodeň z roku 1582,⁵⁰ jež výrazně poškodila většinu města. Bohužel po této katastrofě následoval roku 1604⁵¹ ničivý požár, který zničil město takřka celé. Rozsah katastrofy byl tak velký, že k napravení škod přispěl i sám panovník Rudolf II., který od roku 1609 odpustil Karlovým Varům na pět let placení daní.

⁴⁵ Jde o záznamy z výdajových knih města Chebu, kde jsou žejdlíky piva, které nechalo město poslat významným hostům Karlových Varů. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001.

⁴⁶ Tuto metodu nejlépe definuje německý název, který ji označuje jako Hautfresser (požírač kůže).

⁴⁷ Šlo o *Tractatus de Thermis Caroli Quarti Imperatoris* a byl vydán 1522 v Lipsku.

⁴⁸ Působil v Karlových Varech na přelomu 16. a 17. století.

⁴⁹ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 160-165.

⁵⁰ K povodni došlo 9. května 1582. Zničeno bylo 36 domů a 18 těžce poškozeno. Kromě toho bylo strženo 5 mostů přes říčku Teplou a povodeň zároveň vzala život 20 lidem. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 165-166.

⁵¹ Požár vypukl v pátek 13. srpna 1604 a to v domě Merkur od horkého másla. Celkem během tří hodin, po které požár trval, shořelo 99 domů ze 102. *TAMTÉŽ*. s. 165-166.

II. 4. *Od třicetileté války do poloviny 19. století*

Útrapám a strádání třicetileté války se nevyhnulo ani lázeňské město. V této epoše byly Karlovy Vary několikrát vystaveny řádění vojsk, požárům a různým nemocem.⁵² Světlym bodem v této době byla návštěva Albrechta z Valdštejna. Tento významný šlechtic zde setrval tři týdny, během nichž byl on a jeho doprovod ubytován v domech na Tržišti, ve Vřídelní a Kostelní ulici. Okázalost a štědrost, s jakou se zde generál prezentoval, pomohla Karlovarákům na čas nahradit ztráty způsobené válkou.⁵³

Po vítězství Habsburků v bitvě na Bílé hoře následoval dlouhodobý proces rekatolizace. Díky tomu, že Karlovy Vary byly město s velkou částí protestantského obyvatelstva, týkal se ho proces rekatolizace ve výrazné míře. Měšťané byli většinou postaveni před otázku, zda dají přednost své víře, nebo svému majetku. K odchodu posledního evangelického faráře došlo 24. srpna 1624 a s ním odešlo nemnoho karlovarských obyvatel. Většina mužů přijala katolické vyznání o čtyři roky později, ženy tak učinily až roku 1630.⁵⁴

Stavební podobu města v této době můžeme zhlédnout na mědirytině karlovarského malíře Johanna Schindlera z roku 1652.⁵⁵ Nejvýznamnější domy se nacházejí na Tržišti v těsném sousedství Vřídla. Mezi nejvyhledávanější patřil dům dr. Oldenburga, který využívala při svém pobytu řada významných osobností té doby, včetně Albrechta z Valdštejna.⁵⁶

V 17. století bylo k lázeňské léčbě kromě Vřídla také využíváno vody z Mlýnského, Nového, Tereziina či Zahradního pramene. V sousedství samotného Vřídla se nacházely tři lázeňské domy, které byly určeny odděleně pro muže, ženy a nemocné. Ke konci století též došlo k významné dohodě města s řádem Křížovníků, podle které měli právo dosazovat faráře do farního kostela Máří Magdaleny.

Díky třicetileté válce, která zapříčinila výrazný úbytek lázeňských hostů, se museli karlovarští občané zabývat jinými druhy obživy. V této době tak došlo k roz-

⁵² Na přelomu let 1633-34 bylo město vystaveno morové epidemii, které podlehl 100 lidí. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 165-181.

⁵³ *TAMTÉŽ*. s. 168.

⁵⁴ Jako výraz vítězství rekatolizačních snah byly na Bukové hoře vztyčeny roku 1630 tři kříže, které v sobě měly vyjadřovat biblické podobenství Golgoty. *TAMTÉŽ*. s. 167-169.

⁵⁵ V této době se v Karlových Varech nacházelo 91 obydlých a 6 prázdných domů. *TAMTÉŽ*. s. 165-181.

⁵⁶ Uvést můžeme také Adama z Valdštejna, hrabata Gallas a Colloredo či arcivévodu Lopolda Wilhelma.

voji několika typických karlovarských řemesel, která díky šikovným mistrům přinesla městu věhlas. Jde především o cínařství, puškařství, jehlařství a nožířství.

Nejvýznamnějším z této čtveřice bylo v 17. a 18. století cínařství. Tomuto řemeslu se dostalo uznání mimo jiné také privilegiem, které omezovalo počet dílen v Karlových Varech, vydaným Karlem VI. roku 1740.⁵⁷ V této době dokázali městští cínaři vyrábět užitkové nádoby všeho druhu, hrnci počínaje a krucifixy či křtitelnicemi konče. Úspěch však nebyl způsoben pouze řemeslnou zručností cínařů, ale také nebývalou kvalitou jemného cínu, který karlovarští kupovali z Horního Slavkova.⁵⁸ Díky spojení těchto dvou kvalit se cínařské výrobky z Karlových Varů prodávaly v celé střední Evropě.

Poté, co v Evropě utichly války, následovalo v Karlových Varech období obnovy, které započalo koncem 17. století, kdy do města začaly proudit nové řady bohatých šlechtických návštěvníků. Obnovu symbolizovalo konfirmování všech dřívějších privilegií Josefem I. roku 1707.⁵⁹

Reklamě města však nejvíce prospěly dvě návštěvy ruského cara Petra Velikého v letech 1711 a 1712. Od té doby se dodnes u Vřídla vypráví řady historek, které se vztahují k jeho pobytu. Jedna z nich například vypráví, jak celý den pomáhal car zedníkům při stavbě domu U páva. Upomíná na to dodnes pamětní deska na domě Petr. Při své druhé návštěvě se zde setkal s německým filosofem Leibnitzem a udělil mu titul ruského tajného justičního rady s ročním platem 1000 tolarů.⁶⁰ Tyto dva pobyty, které strávil v Karlových Varech, měly pro město nebývalý reklamní význam. Díky tomu začalo do města jezdit větší množství ruské šlechty.

Po roce 1700 se začala architektura města výrazně podřizovat požadavkům lázní a přijíždějících hostů. Postupně byla zastavována volná prostranství a roku 1711 byly zřízeny Mlýnské lázně, což byl první veřejný lázeňský dům v Karlových Varech. Součástí rozvoje města byla i stavba prvního divadla v letech 1717, kterou si vystavěla hostující francouzská divadelní společnost. Největší architektonickou událostí této doby byla však stavba barokního chrámu sv. Máří Magdaleny. Podnět k tomu dala návštěva Karla VI. roku 1732, při níž kritizoval dezolátní stav staršího gotického kostela Máří Magdaleny. Stavba byla zadána architektovi Kilianu Ignáci Dienzenhoferovi-

⁵⁷ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 169-172.

⁵⁸ Šlo o tzv. Schlaggenwalder Feinzinn.

⁵⁹ *TAMTÉŽ*. s. 172.

⁶⁰ *TAMTÉŽ*. s. 172-180.

vi, který chrám vystavěl mezi lety 1732 – 1736. V souvislosti se stavebním rozkvětem města byla postavena i řada společenských lázeňských staveb, jako např. r. 1701 Saský sál nebo roku 1728 Český sál.⁶¹

Současně s rozvojem města došlo také k vydávání čím dál četnějších lékařských spisů, které měly nemalý podíl na popularizaci města. Jedním z jejich autorů byl Gottlob Springsfeld,⁶² který doporučoval využívat jak koupele, tak pití lázeňské vody, avšak dávkování mělo být určováno rozumným úsudkem místního lékaře. Brojil tak proti nadměrné konzumaci místní vody, která se rozšířila v předcházejícím století.

V první polovině 18. století se Karlovy Vary těšily veliké přízni habsburského rodu. Zvláště Marie Terezie, která zde pobývala za svého mládí dvakrát,⁶³ nedala na lázně nikdy dopustit. Jako projev její přízně můžeme například uvést 1000 dukátů, které věnovala občanům města po požáru roku 1759 a dalších 2254 dukátů, jež roku 1763 určila na nové kostelní hodiny.⁶⁴

Výrazným předělem v dějinách lázní bylo působení dr. Davida Bechera, který se stal nejzasloužilejším lékařem města. Jeho kariéra ve městě započala roku 1758. V průběhu svého působení v Karlových Varech postupně zaváděl nové metody lázeňské léčby. Provedl skutečný chemický rozbor karlovarských vod. Prosazoval spojení léčebné kúry se zvýšeným pohybem pacientů, a proto doporučoval hojné vycházky. Jeho kniha *Neue Abhandlung über das Karlsbad*⁶⁵ byla význačným zlomem v teorii i praxi karlovarské léčby. Kromě toho roku 1764 prosadil produkci a vývoz vřidelní soli, čímž městu zajistil velké finanční prostředky.⁶⁶

Po slibném rozvoji lázní v první polovině století však město postihl roku 1759 velký požár,⁶⁷ který měl katastrofální následky. Avšak díky plánovité a velkorysé přestavbě města po požáru, na kterou přispěla například již jmenovaná císařovna Marie

⁶¹ TAMTÉŽ.

⁶² TAMTÉŽ.

⁶³ Poprvé zde byla roku 1721 se svou matkou Alžbětou Kristýnou a podruhé pravděpodobně roku 1732.

⁶⁴ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 165-181.

⁶⁵ Byla třídílná a první díl vyšel již roku 1766. Kompletní vyšla tato kniha roku 1772 v Praze u W. Gerleho.

⁶⁶ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 172-181.

⁶⁷ Požár vypukl 23. května 1759, zničil 224 domů a způsobil škodu ve výši 400 000 zlatých. TAMTÉŽ. s. 165-181.

Terezie nebo David Becher, došlo poměrně rychle k jeho obnově. Dobovou situaci dobře zachycuje řada cestopisů, které v té době sepisovalo množství šlechticů.⁶⁸

Na sklonku 18. století byl v Karlových Varech vystaven Poštovní dvůr, který později proslul koncerty lázeňského orchestru. Mimo to byla roku 1792 vystavěna dřevěná kolonáda⁶⁹ u Nového pramene, která byla první stavbou svého druhu v Karlových Varech. V této době také byly zřízeny první soukromé parní lázně. Dalším podnětem k rozvoji města bylo zlepšování příjezdových komunikací, jež umožňovaly lepší dostupnost města sevřeného mezi okolními kopci. Nejvýznamnější byla stavba Pražské silnice mezi lety 1804-1811, která vedla v úseku mezi Hůrkami a Rybáři.⁷⁰

V souvislosti s růstem počtu hostů byla pro údržbu a rozšiřování lázeňských zařízení roku 1805 zřízena tzv. lázeňská taxa.⁷¹

Začátkem 19. století začínala karlovarská klientela nabírat větší mezinárodní charakter. Tento trend byl výsledkem tolerantní atmosféry, kterou vytvářelo lázeňské město. Díky tomu se sem uchýlovalo mnoho slavných návštěvníků, ať už z oblasti umění nebo politiky.

Přes plejádu hostů, kteří navštívili Karlovy Vary na počátku století, můžeme s klidem říci, že na jejich vrcholu stojí osobnost Johanna Wolfganga von Goetha, který toto krásné město navštívil celkem třináctkrát mezi lety 1785-1823. Vztahu tohoto umělce ke Karlovým Varům bylo již věnováno na 50 knih a ještě větší množství studií, které jistě uspokojí většinu zájemců.⁷²

Mezi další významné osobnosti této doby jistě patří ruský hrabě Orlov. Tento muž navštívil toto město celkem šestkrát a byl zde velice oblíbeným hostem. Hrabě Orlov byl nadšen uměním zdejších puškařských mistrů, od kterých objednal pro carskou gardu větší množství jejich výrobků. Vrcholem jeho pobytu bylo pořádání velkolepých oslav k výročí jmenin ruského cara Pavla I., které uspořádal v letech 1798 a 1799.⁷³

⁶⁸ BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary a jejich vlastivědné písemnictví*. Karlovy Vary, 2000.

⁶⁹ Byla přestavěna roku 1811 podle návrhu drážďanského dvorního stavitele Giesslema. VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 172-190.

⁷⁰ TAMTÉŽ.

⁷¹ Osvobození od placení taxy byli lékaři, vojáci nižších hodností, děti do třinácti let, služebnictvo a chudí. HRADÍLKOVÁ, Jitka. K historii lázeňské taxy v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed). *Historický seminář Karla Nejdla VII*. Karlovy Vary, 1998.

⁷² KARELL, Viktor. *Goethe als Karlsbader Kurgast*. Karlsbad, 1939. ŠAMBERGER, Zdeněk. *Goethe v českých lázních*. Plzeň, 1997.

⁷³ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 186.

V první třetině 19. století se Karlovy Vary staly centrem světového významu, přispěla k tomu roku 1819 konference pod vedením K.V.L. Metternicha. Toto významné setkání se odehrávalo mezi 6.-31. srpnem v domě Bílý lev a zabývalo se problémy v Německém spolku.

Nejznámějším lázeňským hotelem je v současnosti jistě Grandhotel Pupp. Jeho počátky však můžeme nalézt již na konci 18. století, kdy Johann Georg Pupp kupuje roku 1775 budovu tzv. Českého sálu a velkým nákladem jej rekonstruuje. Bohužel po jeho smrti se Český sál dostává mimo rodinu a povede se ho plně získat zpět až roku 1870. Po převzetí většinového podílu se roku 1872 bratři Puppové stali obchodní společností a toto datum tedy můžeme považovat za oficiální rok založení firmy GH Pupp. V následujících letech byly přistavěny další části jako kavárna, kulečnickový sál, hospodářské stavení, restaurace a parkhotel, které zvětšovaly slávu tohoto místa. Roku 1890 se firma stala akciovou společností a mezi lety 1892 – 1893 byl komplex nákladem několika milionů přestavěn do nynější podoby.⁷⁴

K rozvoji města kolem poloviny století přispěl nebyvalou měrou vynikající karlovarský lékař Jean de Carro. Tento muž se výrazně zasloužil o nárůst mezinárodní klientely a celkovou modernizaci města. Snad nejvíce však městu prospěl vydáváním francouzské ročenky *Almanach de Carlsbad*,⁷⁵ která je ojedinělým počinem ve světovém měřítku.

V průběhu 19. století také došlo k rozvoji lázeňských cest, jejichž duchovním otcem a propagátorem byl lékař David Becher. Rozvoji jistě výrazně napomohla módní záliba v objevování krajiny a přírody. Díky všem těmto podnětům se karlovarské stezky v průběhu 19. století rozprostřely do délky 130 km a na jejich trasách bylo vystavěn 5 vyhlídek.

Díky vlivu Francouzské revoluce začínají z Karlových Varů od druhé třetiny 19. století postupně mizet návštěvníci z řad šlechty a ve velkém je začíná nahrazovat měšťanská elita. Významnou událostí se též stalo povolení vyvážet zřídelní vodu z roku 1844,⁷⁶ které tak umožnilo konkurovat v této činnosti jiným lázním. K největšímu rozmachu vývozu vody však došlo až v druhé polovině století, kdy se vývozu ujal Henrich Mattoni. Revolučním kvasem kolem roku 1848 nebylo město významně

⁷⁴ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu. s. 187-190.*

⁷⁵ Vycházel mezi lety 1831-1856.

⁷⁶ Původně bylo vyvážení přísně zakázáno a roku 1718 dokonce došlo k vydání císařského dekretu, který to potvrzoval. Tento zákaz byl postupně opětovně vydán ještě v letech 1738 a 1740.

zasaženo a tak jediným citelným projevem byla poloviční návštěvnost hostů oproti předchozímu roku.⁷⁷

V následujících letech nadále docházelo k výměně šlechtické klientely za měšťanskou. Za poslední okázalou šlechtickou návštěvu tak můžeme označit pobyt řeckého krále Otty I., který využíval pohostinností tohoto města mezi lety 1851 a 1852.

Postupně rostl vliv města v této oblasti, a tak bylo dne 25. ledna 1850 ustanoveno sídlem okresního hejtmantství. Město se nadále snažilo vycházet hostům co nejvíce vstříc, a tak se začalo roku 1867 svítit plynem. Zásadnější význam však měl až rok 1870, kdy byly Karlovy Vary napojeny na evropskou železniční síť.

V sedmdesátých letech také dochází k prolomení dosud německého bloku obyvatelstva a ve městě se začíná formovat malá komunita Čechů, kteří sem přišli v šedesátých letech za prací. Jejich reprezentantem se stal od roku 1881 spolek Slovanská beseda.⁷⁸

II. 5. *Zlatá éra*

Ke konci 19. století nastává v Karlových Varech doba, která je označována jako „zlatý věk“. Toto období je kladeno mezi léta 1870 – 1910. Velký ekonomický rozvoj, který město v tomto období zažívalo, měl dvě hlavní příčiny. Za prvé, jde o napojení lázeňského města na evropskou železniční síť, díky čemuž do města začalo přijíždět nebývale mnoho turistů a návštěvníků. Finance, jež díky tomu do města proudily, umožnily jeho velkolepou přestavbu a dostalo se tak na úroveň jiných světových lázní. Druhým podnětem, který zapříčinil růst návštěvnosti, byly značné úspěchy v útlumu projevů cukrovky a celkové zlepšení zdravotního stavu nemocných následkem pobytu. Věhlas místních lékařů v tomto směru přilákal do Karlových Varů hosty z celého světa. Znáмым v oblasti léčby cukrovky se stal zvláště docent vídeňské university dr. Josef Seegen.

Mužem, který symbolizoval tuto úspěšnou éru, byl starosta Eduard Knoll, který zavedl v lázních řadu technických vymožeností. Kromě již zmíněných základních

⁷⁷ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 195-198.

⁷⁸ *TAMTĚŽ*. s. 201.

pilířů, které daly podnět k růstu oblíbenosti lázní, je dobré se také zmínit o vybudování prvních radioaktivních lázní na světě v nedalekém Jáchymově roku 1906.

S růstem počtu hostů se pomalu začala měnit i tradiční doba lázeňské sezony. Zatímco v dřívějších dobách trvala sezona od 15. června do 15. září, od roku 1870 se prosadilo její rozšíření od 1. května do 30. září. Zároveň došlo k ustálení doby lázeňské léčby na 4 týdny.⁷⁹

Nová struktura klientely a její šíře přinesla do města celou řadu nových volnočasových aktivit. Přestože byly stále populární nejrůznější koncerty, divadelní představení a jiné činnosti v oblasti duchovního vyžití, tendence směřující k tělesné zábavě se prosazovaly s čím dál větší razancí. Šlo především o různé druhy sportovního vyžití. Ve městě tak postupně začaly vznikat tenisové kurty, golfová hřiště či dostihové závodiště.

V době největšího rozvoje roku 1911 lázně navštívilo 70 935 hostů.⁸⁰ Jak jsem již uvedl, velký příliv peněz podnítil ve městě velkolepé investice. V zásadě došlo k přestavbě města, které tak získalo podobu v duchu historismu a secese.⁸¹ Mezi lety 1855 a 1914 bylo vybudováno velké množství nových veřejných budov a lázeňských zařízení. Jako příklad můžeme uvést Lázně III z roku 1866, Chebský most z roku 1869 či Lázně V z roku 1906.⁸²

S architektonickým rozvojem města v této době jsou nerozlučně spjata dvě jména. Jde o vídeňské architekty Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera, kteří městu vtiskli podobu, jakou má dodnes. Mezi nejvýznamnější počiny těchto dvou stavitelů patří Lázně I a Městské divadlo. Právě nové Městské divadlo se stalo jedním ze symbolů zlaté éry a s ním spojeného růstu města. Divadlo bylo slavnostně otevřeno roku 1866 premiérou Mozartovy Figarovy svatby. Kromě stavitelů Fellnera a Helmera se zapsal velkým písmem do dějin Karlových Varů ještě architekt Josef Zíték. Jeho Mlýnská kolonáda se stala jednou z dominant lázeňského města.

⁷⁹ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 203.

⁸⁰ *Kurliste von Karlsbad 1911*. Karlsbad, 1912.

⁸¹ ROUBÍNKOVÁ, Dana - ROUBÍNEK, Zdeněk. *Historismus v architektuře Karlových Varů*. Karlovy Vary, 1996.

⁸² VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001, s. 204.

Tragickým datem v rozvoji města byl 24. listopad 1890, kdy město zasáhla rozsáhlá povodeň, která zapříčinila škody ve výši 2 milionu zlatých. Ve snaze zabránit dalším povodním byla mezi lety 1932-36 vystavěna na říčce Teplé údolní přehrada.⁸³

Přelom století je v Karlových Varech spojen s dalším rozvojem, který reprezentuje vznik vilové čtvrti Westend.⁸⁴ Jde o vilovou čtvrť vzniklou podle londýnského vzoru. Okázalost a výstavnost zdejších domů dokládá jedinečnou atmosféru městské architektury na přelomu století.

Bohužel slibný rozvoj města byl přerušen vypuknutím první světové války, během níž se z Karlových Varů stal veliký lazaret. Šlo o místo, kam byli ve velkém posílání ranění k léčbě i následné rehabilitaci. Válkou také skončilo období, které je označováno „zlatým věkem“ města.

II. 6. 20. století

Svět se ve dvacátém století začal nesmírným tempem zrychlovat. Docházelo k dynamickému rozvoji téměř ve všech vědních oborech. Bohužel ruku v ruce s pokrokem s sebou tento věk přinesl i dvě neskutečné katastrofy v podobě světových válek.

První světová válka znamenala pro Karlovy Vary šok. Město zaznamenalo následkem rapidního poklesu návštěvnosti v této době značný hospodářský úpadek. Stav probíhající války se musely přizpůsobit hlavně lázeňské domy, které začaly ve velkém přijímat raněné ze všech front monarchie. První velký transport raněných vojáků přijel na karlovarské nádraží již 17. září 1914. Příjezd lidí, kteří byli zraněni na bojišti se od té doby až do konce války nezastavil. Pro válečné účely byly také roztaženy zvony kostelů či zabaveni psi schopní tahat břemena. Největší ranou pro služby ve městě bylo zavedení lístkového přidělu na potraviny, mýdlo a kuřiva. V důsledku těchto strádání došlo i k několika sociálním bouřím.⁸⁵ Celkem zemřelo na bojištích první světové války 515 karlovarských občanů.⁸⁶

⁸³ TAMTÉŽ, s. 206.

⁸⁴ ZEMAN, Lubomír. *Karlovarský Westend*. Karlovy Vary, 1998.

⁸⁵ Například mezi 17. a 18. červencem roku 1918 se konala hladová demonstrace žen u Vřídla.

⁸⁶ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 211.

S uzavřením míru a vznikem republiky nastala pro občany města nová problémová doba. Šlo především o to, že do té doby převážně německé obyvatelstvo,⁸⁷ které mělo určité privilegované postavení v monarchii, se náhle ocitlo v postavení menšiny v novém státě, i když Karlovy Vary byly převážně německým městem. Místní se s tímto stavem ovšem nehodlali smířit, a tak se připojili k pokusu vytvořit autonomní provincii Deutschböhmen. Tento pokus byl však záhy zlikvidován příchodem české armády⁸⁸ 12. prosince 1918. Německé obyvatelstvo se však nemínilo vzdát, a tak došlo 4. března 1919 k vyhlášení generální stávkou. V následujících dnech se v Karlových Varech konaly velké demonstrace, při kterých došlo ke střetům s českými vojáky a policisty.⁸⁹ V následujícím desetiletí sice docházelo k určitým problémům mezi místními občany a státem dosazenými úředníky, ale jinak došlo k uklidnění situace.

Stejně jako zbytek republiky, zasáhla i Karlovy Vary ve 30. letech vleklá hospodářská krize. Nesmírný růst dluhů místních majitelů hotelů a lázeňských domů zapříčinil řadu bankrotů. V této neblahé době, kdy bankrotovala celá řada místních podnikatelů, se tak město v zájmu své vlastní existence zadlužilo u státu, čímž se mu povedlo překlenout nejhorší období krize.

Pod vlivem neustálých národnostních třenic došlo roku 1935 k založení Sudetoněmecké strany,⁹⁰ jejímiž předáky se stali v Karlových Varech Konrád Henlein a Karl Herman Frank. Strana se otevřeně hlásila k nacistické politice, což způsobilo řadu střetů s českou vládou. Vše vyvrcholilo 24. dubna 1938, kdy bylo v budově dnešních Lázní III vyhlášeno 8 požadavků strany vůči vládě. V zásadě šlo sudetoněmecké straně o prosazení absolutní autonomie v rámci českého státu. Situace se dále vyhrcovala a došla svého vrcholu vyhlášením výjimečného stavu 13. září 1938. Následkem vyjednávání, které proběhlo za přítomnosti velmocí v Mnichově, byla československá vláda donucena vzdát se území, které bylo obydleno německým obyvatelstvem. Na základě Mnichovského diktátu tak 4. října 1938 byly obsazeny mj. i Karlovy Vary. V ten samý den také město navštívil Adolf Hitler, který zde z balkónu městského divadla pronesl plamennou řeč.

⁸⁷ Před válkou žilo v Karlových Varech 17 446 obyvatel, z čehož bylo pouze 90 Čechů a 1478 izraelitů. Převážnou většinu populace města tak tedy tvořili Němci. *TAMTÉŽ*. s. 211.

⁸⁸ Jednalo se o 30 českých důstojníků a 800 vojáků, kterým velel podplukovník Slezáček. AUGUSTIN, Milan. Karlovy Vary na přelomu let 1918-1919. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla X Karlovy Vary*, 2001.

⁸⁹ V průběhu demonstrací přišlo o život 6 Němců.

⁹⁰ Nejprve zde byla založena SHF.

V důsledku připojení Karlových Varů k Říši bylo mezi lety 1938-39 donuceno k vystěhování velké množství zde žijících Židů. Ti, kteří to neudělali, byli v následujících letech posláni do vyhlazovacích táborů ve východní Evropě a jejich majetek byl zkonfiskován. Přestože Karlovy Vary byly německé město, došlo roku 1940 k utvoření antifašistické skupiny Valentina Meerwalda, která ale byla nakonec odhalena gestapem a řada jejích členů byla popravena.⁹¹

Z počátku nemělo na Karlovy Vary vypuknutí druhé světové války výraznější vliv. První problémy se zásobováním se však projeví již roku 1940. V důsledku válečného strádání se stejně jako za první světové války stalo město válečným lazaretem. V průběhu roku 1942 do města přijelo něco přes 30 000 hostů⁹² a většina z nich pocházela z Německa. S probíhající válkou se situace neustále zhoršovala. Důsledkem bylo, že za celý rok 1945 do města přijelo pouze 3794 hostů.⁹³ Karlovy Vary se také ke konci války staly terčem spojeneckých náletů,⁹⁴ které těžce poškodily horní a dolní nádraží a zabily několik stovek lidí.

Konec války zde proběhl poměrně klidně. Dne 8. května byla samospráva předána do rukou místního Českého revolučního výboru za přítomnosti dvou důstojníků americké armády. Přes tento oficiální akt došlo k velkému rabování po příchodu Sovětské armády do města 11. května.⁹⁵ V následujících letech došlo k odsunu německého civilního obyvatelstva na základě postupimských dohod. Poté čekal českou vládu těžký úkol spojený s osídlením uvolněných území. Příchod nových obyvatel do těchto míst probíhal v době, kdy na politické scéně docházelo k řadě významných politických soubojů. Po roce 1948 došlo v rámci vlády komunistické strany v okolí Karlových Varů ke zničení řady vesnic, které byly dříve obydleny německým obyvatelstvem a přetvořením těchto oblastí ve vojenská cvičiště,⁹⁶ jako vojenský prostor Doupovské hory.

Samotná lázeňská léčba byla zestátněna a centralizována a roku 1947 byla v Karlových Varech zřízena organizace Státní lázně, která byla poté roku 1948 nahrazena podnikem Československé lázně a zřídla. Došlo také k výrazné změně způsobu

⁹¹ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 213.

⁹² *TAMTÉŽ*. s. 210-216.

⁹³ *TAMTÉŽ*.

⁹⁴ Nálety na město proběhly 12. září 1944 a 17. a 19. dubna 1945.

⁹⁵ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 213-214.

⁹⁶ Této problematice se v širším měřítku věnuje publikace. Antikomplex.*Zmizelé Sudety*. Domažlice, 2006.

bu platby za lázeňské služby. Zatímco do roku 1948 tvořili většinu hostů samoplátci, po tomto datu je začali nahrazovat pojištěnci. Ve městě přestal být uplatňován sezónní pobyt a začala se prosazovat celoroční tzv. komplexní léčba.

Komunistická vláda přinesla do lázeňského města kromě nedostatků i řadu zlepšení, která byla spojena s aktuálními balneologickými poznatky. Díky tomu si Karlovy Vary udržely punc kvality a vynikající výsledky v oblasti léčby. Rozvoj města v éře socialismu je především spjat s mohutnou výstavbou v okrajových částech města. V této době tak vznikly řady sídlišť ve Dvorech, Tuhnicích, Drahovicích, ve Staré Roli, v Rybářích na Růžovém vrchu a na Čankovské ulici. Pokud jde o výstavbu v lázeňské části města, moderní architekturu tu nepříliš šťastně symbolizuje především stavba hotelu Thermal a Vřídelní kolonáda.

Rok 1989 přinesl do města nový vítr. S novou politickou reprezentací došlo k postupné privatizaci Československých lázní a zříděl a přechodu většiny lázeňských domů zpět do soukromých rukou. Městu zůstal ve správě převážně historický majetek, který je reprezentován kolonádami a balneoprovozy. Došlo také k opětovnému otevření se města celému světu a k pomalému obnovení přílivu různorodé zahraniční klientely. Od té doby počet návštěvníků z ciziny stoupá a od roku 1994 jich je opět více než hostů z tuzemska. Konec dvacátého století je tak charakterizován snahou navázat na práci předchozích generací.

III. Čas filmu, aut a bot od Bati

III. 1. *Evropa*

Po celá dvacátá léta byla Evropa ovlivňována dozvuky první světové války. Za základní stabilizační prvek této doby byl považován versaillský mírový systém. Ten měl za úkol udržet v Evropě mír, pokusit se o zmírnění ztrát, které vznikly během války a zabránit vypuknutí dalšího podobného konfliktu. Německo, které bylo následkem mírových dohod v Evropě izolováno, se rozhodlo prolomit tuto blokádu a smlouvou v Rapallu navázalo kontakt se Sovětským svazem. Hned na počátku dvacátých let tak došlo k první krizi, která se ještě prohloubila, když francouzské jednotky obsadily z důvodu nesplácení reparací Porúří, hospodářsky nejrozvinutější oblast Německa. K uklidnění poměrů došlo v polovině dvacátých let především zásluhou Dawesova plánu a rozumné politiky Gustava Stresemanna. Německo se tak postupně integrovalo do Evropské politiky a nakonec bylo přijato i do Společnosti národů. V ekonomické rovině nastupuje v Evropě po období poválečné krize od roku 1923 hospodářská konjunktura. Tento slibný nástup byl však zastaven již koncem desetiletí, roku 1929 krachem na newyorské burze, který odstartoval krizi let třicátých.

III. 2. *Československo*

Československo vkročilo do dvacátých let překonáním politických a národnostních problémů, které se projevovaly v prvních letech po vzniku republiky. Cílem zahraniční politiky bylo v této době udržení stavu, který zavedl versaillský mírový systém. Tohoto úkolu se chopil ministr zahraničí Edvard Beneš a během prvního desetiletí se snažil upevnit svazky s vítěznými mocnostmi. Hlavní orientace zahraniční politiky, a tedy i hlavním spojencem se v této době stala Francie. Dalším garantem stability ve střední Evropě pak také byla Malá dohoda, která měla především zabránit případným revizionistickým nárokům Maďarska. Pokud jde o vnitřní politiku země, zde byl na střeoevropské poměry značně stabilní demokratický systém. Mezi státo- tvorné strany patřily například agráři, sociální demokraté, národní socialisté či strana lidová. Jedním z hlavních představitelů politiky dvacátých let byl Antonín

Švehla, jež stál v čele několika vlád. Stejně jako ve zbylé Evropě došlo v Československu ve 20. letech k ekonomické konjunktuře. Předválečný stav průmyslu byl překročen roku 1924. V republice tak došlo k významné urbanizaci, ale také k rozvoji kulturních a společenských aktivit. Významným fenoménem této doby je rozvoj filmu, který se stal velice oblíbenou zábavou široké vrstvy obyvatelstva. Dvacátá léta tak můžeme v Československé republice charakterizovat jako dobu růstu. Bohužel i zdejší život byl zasažen následky Černého čtvrtku, které se projeví v následujícím desetiletí.⁹⁷

III. 3. *Karlovy Vary*

Samotné Karlovy Vary se po první světové válce musely vypořádat s velkou řadou problémů. Pro lázeňskou léčbu bylo největší překážkou, že město bylo po válce ve velmi špatném stavu. Mezi první činnosti patřila tedy rekonstrukce budov, která byla během války logicky zanedbávána. Druhým a velice výrazným problémem byla již zmiňovaná věc národnostní, která se však postupně uklidnila.

Přestože řešení národnostní otázky bylo výrazným politickým problémem, lázeňské město řešilo především jiné problémy. Karlovy Vary byly závislé na přílivu lázeňských hostů, a proto mezi jejich hlavní priority patřilo připravení lázní na novou sezónu. Díky poválečné konjunktuře zbohatlo v Karlových Varech mnoho lidí na těžbě kaolínu. To však mělo své negativní dopady, protože tito lidé skoupili řadu lázeňským domů a přeměnili je na obytné domy. Městu se tak výrazně snížila ubytovací kapacita. Stav došel až tak daleko, že ve dvacátých letech byla několikrát vyšetřována lichva při pronajímání pokojů.⁹⁸

Společně s rozpadem Rakouska-Uherska přišlo město Karlovy Vary o část svých lázeňských hostů, kteří přijížděli ze všech částí monarchie. Velká pozornost proto začínala být věnována tuzemským lázeňským hostům, jejichž počty neustále

⁹⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000.

⁹⁸ VÁLA, Lubomír. Karlovy Vary po první světové válce. In (ed.) BURACHOVIČ, Stanislav. *VI. Historický seminář Karla Nejdla*. Karlovy Vary, 1996, s. 30-33.

rostly.⁹⁹ Přesto však zůstal městu internacionální charakter, kde čeští návštěvníci tvořili jen jednu z mnoha národností.

Mezi základní problémy, jež se vztahovaly ke vzniku nového státu, patřila snaha Československých úřadů dosadit do Karlových Varů české úředníky. To však naráželo na mnoho úskalí, mezi nimiž byl tím hlavním nedostatek bytů pro nové zaměstnance. Z toho důvodu bylo ještě v roce 1924 obsazeno lidmi, kteří neuměli česky 90% úřadů. Místní obchodníci také těžko nesli příkazy, že své obchody mají označovat také českými nápisy a řada z nich tato nařízení ignorovala. Vše vyvrcholilo nařízením okresního hejtmanství z roku 1924, aby všichni živnostníci měli české nápisy a obsluhu.¹⁰⁰

V druhé polovině desetiletí pak ve městě pokračoval příliv lázeňských hostů. Lázně se tak pomalu začaly přibližovat předválečným poměrům. V rámci rozvoje bylo naplánováno několik projektů, které měly zajistit další rozvoj. Mezi ně patřila například výstavba nových oddělení v místní nemocnici nebo nedokončený plán nové lanové dráhy, která by vedla na Tři kříže.¹⁰¹ Významnější stavbou v okolí města ke konci dvacátých pak bylo zbudování letiště roku 1929. Lázně se tak otevřely dalším turistům. Protože město nemělo po válce k dispozici dostatečný kapitál k nutným opravám a svému rozvoji, bylo nuceno si ve dvacátých letech půjčit značné částky. Tyto dluhy pak během třicátých let přispěly k již tak velké hospodářské krizi.

Pro dvacátá léta jsou také typické návštěvy prezidenta republiky T. G. Masaryka v lázeňském městě. Několikeré návštěvy zajistily lázním velkou reklamu, díky čemuž se také zvyšovala návštěvnost z tuzemska. Pod vlivem těchto návštěv, ale i jiných faktorů, můžeme ke konci dvacátých let říci, že došlo k určitému urovnání vztahů mezi místními a českými úředníky. Důvodem zajisté byla již zmíněná zvýšená návštěvnost Čechů. Místní provozovatelé lázeňských služeb si tak stále častěji najímali na sezónu česky mluvící zaměstnance.

⁹⁹ Vývoj počtu hostů v kurlistech mezi lety 1920 až 1929 měl vzrůstající tendenci. Na počátku desetiletí přijelo do Karlových Varů 11 452 českých hostů zatímco na konci již 15 894. *Kurliste von Karlsbad 1920*. Karlsbad, 1921. *Kurliste von Karlsbad 1929*. Karlsbad, 1930.

¹⁰⁰ VÁLA, Lubomír. Karlovy Vary po první světové válce. In JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla V*. Karlovy Vary, 1996.

¹⁰¹ AUGUSTIN, Milan. Tajemná dráha na tři kříže. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska X*. Karlovy Vary, 2004.

IV. Sezónnost lázní

Město Karlovy Vary rozkládající se podél říčky Teplé není zemědělským či průmyslovým centrem. Jeho život tedy není řízen ročním obdobím či poptávkou po výrobcích. Karlovy Vary jsou lázeňským městem, kterému jsou nejdražší hosté a návštěvníci, jež sem každoročně přijíždějí. Právě oni jsou zdrojem příjmů, díky nimž může město prosperovat a dále se rozvíjet. Karlovy Vary stejně jako většina jiných lázní se vyznačují specifikem, kterým jsou lázeňské sezóny. Přestože se může zdát, že jde jen o rozdělení roku na letní a zimní období, není tomu tak a v případě lázní můžeme mluvit o stěžejním přístupu k životu i práci místních lidí.

Město tak žije v rytmu neustále se střídajících lázeňských sezón. Pokud se dobře podíváme, vidíme, jak se město v rámci let s přímo oslnivou pravidelností proměňuje se začátkem sezóny a jejím koncem. Rok v Karlových Varech je tak rozdělen na dvě období. Jde jednak o dobu vrcholné návštěvnosti, kdy se celé město blyští a poskytuje svým hostům nesčetné radosti, a pak o čas odpočinku, během něhož se místní obyvatelé a majitelé snaží připravit na další sezónu. S postupem času se ve střídání těchto dvou období vybudoval přesný řád, který byl a stále je charakterizován pravidelným začátkem a koncem hlavní sezóny. Ve dvacátých letech tak začínalo hlavní lázeňské období 1. května a končilo 30. září.

Hlavní sezóna trvala pět měsíců, během kterých bylo město plné návštěvníků. Se začátkem sezóny byla spojena jedna z důležitých místních tradic. Karlovarští obyvatelé, vědomi si své závislosti na místních pramenech, se pokoušeli naklonit si vyšší moc, která by jim pomohla zajistit stabilitu tohoto přírodního bohatství. Jedním z řešení bylo pořádání procesí a následného slavnostního svěcení pramenů před každou sezónou.¹⁰² Z tohoto zvyku se postupně vyvinula veliká slavnost, která 30. dubna předcházela samotnému zahájení sezóny.

Lázeňský host pobývající v Karlových Varech právě na přelomu dubna a května byl svědkem nebývalé proměny města. Místní tisk, do té doby věnující se běžným záležitostem a nelišící se tak od novin vycházejících v jiných městech, zařadil do svých výtisků speciální části určené přímo pro lázeňské hosty. V případě Karlsbader Tagblatt šlo o nedělní přílohu Das Blatt des Kurgastes vycházející pak po celou sezónu.

¹⁰² MAŘÍK, Antonín. Slavnost svěcení karlovarských pramenů od počátku k dnešku. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska X*. Karlovy Vary, 2004.

nu,¹⁰³ která návštěvníkům pomáhala s orientací ve městě. V novinách se začala objevovat celá řada informací podstatných pro návštěvníky města. Šlo především o zveřejňování velkého počtu nabídek kulturních akcí,¹⁰⁴ divadlem počínaje a nejrůznějšími koncerty či výstavami konče. Kromě těchto informací zde také byla zveřejňována vlaková spojení¹⁰⁵ či ceník místních lázeňských poplatků.¹⁰⁶ Výrazně se také navýšil samotný počet stran *Karlsbader Tagsblatt*, protože vzrostl počet inzerentů, kteří se pomocí reklamy snažili upoutat návštěvníky na své služby.

Současně s místním tiskem prošlo změnou také celé město. Mezi nejvýraznější události patřilo otevírání většiny obchodů zahraničních i domácích firem, které byly po zbytek roku zavřeny.¹⁰⁷ Šlo především o nejrůznější butiky, obchody s porcelánem, sklem, obuví a jinými výrobky vysoké kvality. Během lázeňské sezóny se dále město naplnilo všemožnými zábavami a akcemi, které hostům zpříjemňovaly pobyt.

Ovšem po pěti měsících, na konci sezóny, se Karlovy Vary začaly opět měnit. Na přelomu září a října se město postupně opět zklidňovalo a připravovalo se na zimní měsíce. Přestože byl konec sezóny přesně stanoven, skutečný útlum služeb byl každý rok v jiném čase. Místní obchody, noviny a lázeňské domy se řídily počtem zákazníků a pokud byl příjemný podzim, byly jejich služby nabízeny ještě v první polovině října.

S koncem hlavní lázeňské sezóny nastala změna v rytmu života místních lidí. Přestože hosté navštěvovali Karlovy Vary a pobývali v nich i v zimních měsících, šlo už jen o malou část celoroční návštěvnosti, a tak byla většina služeb utlumena. Nadále sice byly v lázeňských domech a ordinacích poskytovány všechny nezbytné služby spojené s pobytem, ale jejich pestrost byla značně omezena. Zimní měsíce byly v Karlových Varech využívány k výstavbě, rekonstrukcím a jiným úpravným aktivitám v rámci města. Cílem bylo stihnout většinu prací během tohoto období, aby v letních měsících nebyli lázeňští hosté ničím rušeni.

Zimní čas tak byl, v porovnání se zbytkem roku, dobou ospalou, kdy alespoň částečné informace o lázeňském životě mohl zájemce získat z *Tages Chronik*.¹⁰⁸ V této části *Karlsbader Tagblatt* byl denně, jak během sezóny tak mimo ni, uveřejňován počet lázeňských hostů, kteří do té doby navštívili město, informace o doktorech i

¹⁰³ *Karlsbader Tagblatt*. 1921-1929.

¹⁰⁴ *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929, Vergnügungs-Anzeiger.

¹⁰⁵ *Karlsbader Tagblatt* 22. Februar 1925.

¹⁰⁶ *Karlsbader Tagblatt*. 1921-1929, Das blatt des Kurgastes.

¹⁰⁷ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarská střípky-klípky*. Plzeň, 1997, s. 122-132.

¹⁰⁸ *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

další zprávy. Znatelný útlum v životě města v průběhu zimy byl však jen jakýmsi intermezzem před další lázeňskou sezónou.

V. Denní režim

Lázně jsou typické nejen svým specifickým střídáním času sezónního a mimosezónního, ale i specifickými změnami v životním režimu během kratších časových úseků, jakými jsou dny či týdny. A právě v těchto periodách se většinou odehrává pobyt jednotlivých hostů. Ti většinou nepřijíždějí na celý rok, ale jen na určitou část, během níž se snaží zlepšit svůj zdravotní stav. V této době měl život lázeňského hosta svou pravidelnost, která byla podmiňována celou řadou faktorů. Nejvýznamnějším zásahem do zaběhlého života člověka bylo, že se musel přizpůsobit dennímu rytmu v lázeňském městě, který se výrazně odlišoval od jeho běžného života.

Protože Karlovy Vary v průběhu roku navštěvovalo velmi mnoho pacientů a návštěvníků, je takřka nemožné popsat jejich denní režim tak, aby člověk obsáhl všechny alternativy. Já se tedy pokusím alespoň částečně nastínit možnosti, které byly povětšinou běžnou součástí dne. Stejně jako byl rok pro lázně rozdělen na dvě části, měnila se i náplň jednotlivých dnů během roku. Protože však nejdůležitějším obdobím roku byla lázeňská sezóna, bude mnou nastíněný denní režim poplatný především letním měsícům. Jak jsem již uvedl, začátek sezóny v Karlových Varech spadá na první květen a její konec pak na konec září.

V době vrcholné části roku míval den pacienta určitým způsobem přesně daný řád. Ve dvacátých letech bylo běžnou praxí, že lázeňský pobyt pacienta trval průměrně čtyři týdny.¹⁰⁹ Je nutné si uvědomit, že lázně nesloužily pouze k léčbě, ale i k prevenci, a tak sem jezdili i návštěvníci, kteří si chtěli pouze upevnit své zdraví. Po příjezdu do lázní a vyřízení nezbytných formalit s ubytováním, si návštěvník nejprve vyhledal některého z lékařů, který měl zkušenost s místními prameny. Ten pak diagnostikoval zdravotní problém pacienta a stanovil, kdy a jakým způsobem má pacient postupovat jednotlivé lázeňské procedury. Tímto byl pak den dělen na několik částí, ve kterých se vykonávaly příslušné procedury, podle potíží každého pacienta. Mezi stěžejní body tehdejší lázeňské léčby patřily tyto: pitná kúra, dietní režim, přímé pobyty v lázních a specializovaných pracovištích, pohybová léčba a na konec kulturní a sportovní program. Právě a jedině kombinací všech těchto částí docílil pacient optimálního výsledku. Člověk, který se přijel léčit do Karlových Varů tak musel výrazně změnit i své stravovací návyky, aby byl jeho pobyt co nejúčinnější.

¹⁰⁹ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 349-362.

Po návštěvě lázeňského lékaře byly pacientovi předepsány procedury, které sice určitým způsobem určovaly jeho denní program, přesto si ale mohl většinu dne naplánovat sám. Kromě lázeňských procedur totiž Karlovy Vary nabízely celou řadu možností trávení volného času.

Den začínal v lázních poměrně brzy. Jako první vstávali zaměstnanci lázeňských domů, kteří poklízeli před vchodem a na hotelové zahrádce,¹¹⁰ aby bylo vše připraveno ještě před tím, než se na karlovarské promenády vyhrnou hosté. Teprve poté bylo město připraveno na další den. Ve stejnou dobu vstávali také majitelé kaváren, kteří se už připravovali na první ranní hosty. Samotní návštěvníci lázní pak většinou vstávali něco před sedmou hodinou. Tedy těsně před tím, než na kolonádě začal hrát lázeňský orchestr,¹¹¹ který byl oblíbeným zpestřením rána. Během jeho produkce se návštěvníci města usadili v rozličných kavárnách, kde si mohli vychutnávat snídani při poslechu hudby. Pacienti, kteří měli předepsanou pitnou kúru, se během produkce procházeli po kolonádě a z pohárků pili vodu z místních pramenů, či jen tak posedávali na lavičkách.

Poté, co mezi osmou a devátou hodinou skončilo představení lázeňského orchestru, následovaly v dopoledních hodinách lázeňské procedury. Dle doporučení lékaře mohlo jít o masáže, bahenní koupele či obyčejné koupele. Přestávky mezi jednotlivými procedurami pacienti nejčastěji trávili v kavárnách blízkých i vzdálenějších, kde jim byla k dispozici lehátka, na kterých mohli odpočívat a nabrat nové síly.

V poledne pak většinou následoval dietní oběd, který ale nebyl podmínkou, a tak i zde měli návštěvníci na výběr z celé řady pokrmů. Lázeňské domy byly často schopny připravit svým hostům jídlo podle požadavků lékaře. Návštěvník ovšem mohl využít i služeb místních hostinců, které také nabízely množství dietních jídel.

Odpoledne pak byly doporučovány různé sporty k posílení těla podle aktuálního zdravotního stavu pacienta. Nejběžnější a nejoblíbenější však byly výlety do okolí. Lázeňské lesy k této činnosti přímo vybízely a díky dobře udržovaným turistickým stezkám nabízely návštěvníkům příjemné procházky nad údolím města a mezi rozličnými vyhlídkami.¹¹²

Večer pak povětšinou patřil nejrůznějším kulturním aktivitám. Hosté si mohli vybrat z celé řady divadelních představení, jejichž nabídka byla denně otištěna

¹¹⁰ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. Plzeň, 1997.

¹¹¹ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. s.64-68.

¹¹² VÝLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu*. s. 193-195.

v místním tisku.¹¹³ Právě ve dvacátých letech se těšilo místní Městské divadlo velké oblibě, kde bylo možné shlédnout jak činoherní představení tak operetu.¹¹⁴ Kromě divadla se však v Karlových Varech nacházela také různá varieté.¹¹⁵ Mezi největší pak patřilo varieté Schützenhaus, kam se vešlo až několik set diváků. Kromě divadelních představení mohl návštěvník trávit svůj večer u lázeňského orchestru, který hrál i ve večerních hodinách či u produkce jiných hudebních skupin, které pořádaly představení v sálech lázeňských domů.¹¹⁶ Nebývalý zájem byl také o nejnovější formy zábavy, jež zastupovaly ve městě biografy,¹¹⁷ a ve kterých se během sezóny promítalo denně. Návštěvník Karlových Varů tak mohl strávit celý den ve víru rozličných zábav, projít se po lázeňských lesích, či se zúčastnit různých sportovních událostí.

¹¹³ *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

¹¹⁴ Kol. autorů. *Divadlo v Karlových Varech. Historie a obnova na konci tisíciletí*. Karlovy Vary, 1999.

¹¹⁵ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923.

¹¹⁶ *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

¹¹⁷ V Karlových Varech ve dvacátých letech fungovali tři biografy a to Central, Passage a Elite.

VI. Příjezd, transport hostů a ubytování

Lázně lákají od pradávna do současnosti lidi svou atmosférou a prostředím, prostě svým *geniem loci*. Karlovy Vary stejně jako většina světových lázní si zakládaly na své pověsti, kterou získaly poskytováním svých služeb v předchozích staletích. Věhlas a sláva o léčivé síle místních pramenů se tak předávala ústně i písemně od lidí, kteří využili pohostinství a pohodlí místních lázeňských domů. Karlovy Vary si tak v průběhu času vybudovaly velkou základnu klientely, která sem pravidelně jezdila po několik generací. Většina hostů využívala pohostinnosti města mnohokrát během svého života. Pravidlem též bylo, že hosté se často vraceli do lázeňských domů, v kterých pobývali za předchozího léčení. Nebylo výjimkou, že dokonce vyžadovali stejné pokoje. Jako příklad můžeme uvést prvního Československého prezidenta T.G. Masaryka, který Karlovy Vary navštívil během dvacátých let několikrát a vždy se ubytoval v lázeňském domě Savoy-Westend.¹¹⁸

Člověk sem nejezdil ovšem pouze za léčením, ale i za rozptýlením a zábavou. Prostředí lázní nabízelo celou řadu zákoutí, která poskytovala útočiště a uvolňovala mysl. Motivů k návštěvě města a následnému pobytu mohla být celá řada (od společenských po pracovní), přesto však většina klientely přijížděla z důvodů zdravotních.

Přestože mělo město velmi dobrou pověst a pravidelnou klientelu, snažilo se neustále propagovat a zviditelňovat. K tomu sloužilo hlavně vydávání celé řady průvodců,¹¹⁹ které lázeňským hostům, ale i jiným zájemcům poskytovaly téměř všechny informace o dění ve městě. Kromě nich byly vydávány i další reprezentativní publikace. Jde především o adresáře¹²⁰ či seznamy lázeňských hostů tzv. kurlisty.¹²¹ Právě kurlisty byly velice oblíbenou pomůckou, díky níž se člověk mohl dozvědět, kdo již navštívil Karlovy Vary. Pro významné osoby bylo otázkou prestiže být zde uveden a pro město šlo o důležitou reklamu.

Můžeme tedy říct, že budoucí host měl celou řadu možností, jak se dozvědět o Karlových Varech. Pokud se člověk rozhodl, nebo ho jeho zdravotní stav přinutil navštívit lázně, musel si nejdříve rozmyslet dvě základní věci. Musel se rozhodnout,

¹¹⁸ T.G. Masaryk navštěvoval Karlovy Vary pravidelně od roku 1923 do roku 1933. ZEMAN, Lubomír. *Karlovarský Westend*. Karlovy Vary, 1998, s. 271.

¹¹⁹ *Pilot durch Karlsbad*. Karlsbad, 1923. *Kurliste von Karlsbad 1921*. Karlsbad, 1921.

¹²⁰ BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary a jejich vlastivědné písemnictví*. Karlovy Vary, 2000, s. 144.

¹²¹ Kurlisty vycházely každoročně od roku 1795 až do roku 1948, např.: *Kurliste von Karlsbad 1921*. Karlsbad, 1922.

jak se do města dostane, a kde zde bude během svého pobytu bydlet. Pokud dotyčný nevládnul automobil, bylo nezbytné poohlédnout se po jiných možnostech dopravy do města. V této době, tedy ve 20. letech, se nabízelo především využití vlaku. Bylo samozřejmě možné jet do lázní i bez přípravy, což se také stávalo, ale většina hostů raději využívala možnosti rezervace pokojů předem. Vinou nedostatku pokojů pak byla tato možnost využívána nejčastěji.

Jedním z největších problémů v dřívějších dobách byly právě cesty, které do města vedly. Kouzelné údolí, ve kterém se město nachází, nebylo bohužel právě nejlepším místem, kudy by se daly vést příjezdové cesty. Protože si toto negativum uvědomovali i místní radní, byla z jejich strany iniciována řada stavebních prací, které měly za úkol tento stav napravit. Mezi zásadnější počiny z hlediska dopravní přístupnosti města patřila výstavba pražské silnice¹²² na počátku 19. století, čímž byla konečně vybudována kvalitní dopravní spojnice směrem na Prahu. Nejvýraznější událostí se ovšem stalo napojení na mezinárodní železniční síť,¹²³ ke kterému došlo v 70. letech 19. století. Dopravní přístupnost města byla doplněna stavbou letiště ke konci dvacátých let.¹²⁴ Kromě říční dopravy tak mohl návštěvník ke konci 20. let 20. století k návštěvě města využít všech ostatních běžně užívaných cestovních prostředků.

Ačkoli bylo možno do Karlových Varů přijet několika způsoby, nejvyužívanější bylo železniční spojení. Do města přijíždělo denně několik rychlíků směrem od Chebu,¹²⁵ Mariánských lázní a Chomutova.¹²⁶ Informaci o tomto důležitém dopravním spojení pak byly občas zveřejňovány i v místních novinách.¹²⁷ Hosté mohli vystoupit buď na Horním nebo Dolním nádraží, podle toho odkud přijeli. Zde na ně již čekaly drožky,¹²⁸ fiakry,¹²⁹ omnibusy¹³⁰ a taxíky,¹³¹ které je zavezly přímo do zamluveného hotelu a v případě omnibusů je vyložily na místech pravidelných zastávek.¹³²

¹²² Stará pražská silnice, která byla původně nazývána Neue Kunststrasse nach Prag byla budována mezi lety 1804 – 1811 na popud hraběte Chotka, nejvyššího purkrabího království českého. Silnice byla vybudována nákladem 160 000 zlatých a nahradila starší úvozovou cestu na Prahu, čímž bylo zajištěno kvalitnější spojení.

¹²³ Dne 19. září roku 1870 byl zahájen provoz na trati Karlovy Vary – Cheb. Kol. autorů. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary, 2004, s. 120-122.

¹²⁴ Letiště bylo dostavěno roku 1929.

¹²⁵ Doprava na této trati byla zahájena roku 1870 a roku 1923 tu jezdilo denně osm spojů.

¹²⁶ Z Chomutova jezdilo roku 1923 denně sedm spojů a z Mariánských lázní pět.

¹²⁷ *Karlsbader Tagblatt* 22. Februar 1925.

¹²⁸ *Bayers Führer durch Karlsbad* 1923. s. 108.

¹²⁹ *Kurliste von Karlsbad* 1921. Karlsbad, 1922.

¹³⁰ *Bayers Führer*, s. 107.

¹³¹ *TAMTÉŽ*, s. 108-117.

¹³² Informace o cenách různých dopravních prostředků se lázeňský host dozvěděl například v příloze *Karlsbader Tagblatt*. *Das Blatt des Kurgastes*.

V případě, že návštěvník neměl rezervován žádný hotel, projížděl pomalu městem a vybíral si, kde se ubytuje. Pokud měl lázeňský dům volná místa, býval označen cedulkou Logis a před jeho dveřmi stál portýr nebo pokojská, který byl připraven obsloužit hosty.

Kromě příjezdu do centra města byly místní dopravní služby hosty využívány hlavně během samotného pobytu hosta. V centru nabízeli služby drožkáři a fiakři, které bylo možné nalézt na štaflu¹³³ na pravidelných místech podél řeky Teplé. Pokud však šlo o cesty do odlehlejších částí města či do jeho okolí, byly nejčastěji využívány právě služby omnibusů popř. si člověk najal taxík či vypůjčil auto a cestoval po vlastní ose.

Protože v Karlových Varech bývaly krušné zimy, dalo se v zimních měsících jezdit po městě i na saních. Bylo proto běžné v centru města potkat saně s lázeňskými hosty. V této době sice člověk narazil na mnohem méně drožkářů, kteří poskytovali služby, ale i tak jich zde byl dostatek, aby uspokojil zájemce. Pro hosty byly při takové cestě k dispozici příkrývky, aby se mohli ve velkém chladu zahřát.¹³⁴

Výběr hotelu, lázeňského domu či apartmánu patřil mezi nejdůležitější rozhodnutí hosta. Právě to rozhodovalo o spokojenosti či nespokojenosti při pobytu. Pravidelní návštěvníci většinou jezdili do města každý rok na stejná místa. Mezi majitelem a hosty se tak vytvořil vřelý vztah, který se projevoval především kvalitou nabízených služeb. Příkladem takové oddanosti byl právě vztah lázeňského domu Savoy-Westend k prezidentu republiky T. G. Masarykovi.¹³⁵ Do kterého se v průběhu dvacátých let prezident pravidelně vracel.

Rezervaci mohl návštěvník provést telefonicky nebo pomocí pošty. Bývalo pravidlem, že zamluvené ubytování lázeňský dům ještě předem kontroloval. Datum příjezdu býval pevně stanoven a lázeňský personál tak byl připraven na příjezd hosta. Nebylo podmínkou, aby lázeňských host udával předem datum svého odjezdu, ale po příjezdu do hotelu personál tuto informaci většinou již vyžadoval. Celý ubytovací proces nazývaný Mietordnung měl svá pravidla, která byla zveřejňována v místním tisku, kurlistech a průvodcích.¹³⁶ Tato pravidla byla tisknuta především za účelem in-

¹³³ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. Plzeň, 1997, s. 64-65.

¹³⁴ TAMTÉŽ.

¹³⁵ GUBIČ, Otto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku*. Karlovy Vary, 2002.

¹³⁶ V těchto instrukcích jsou v 16. až 17. bodech uvedeny postupy a podmínky podle nichž se mělo sjednávat ubytování. Tyto pravidla byla pravidelně tisknuta v průvodcích či kurlistech. Např: *Kurliste von Karlsbad 1924*. Karlsbad, 1925, s. 6-7. *Adreßbuch der Kurstadt Karlsbad 1924*. Karlsbad, 1924.

formování nových zákazníků, protože pravidelní hosté mívali svá místa zamluvena již několik měsíců předem.

Mezi další nezbytné povinnosti patřilo přihlásit se na policejním ředitelství, jakmile se lázeňský host ubytoval v místním lázeňském domě. To dalo následně vědět městským úřadům, které návštěvníka vyzvaly k zaplacení lázeňské taxy, tzv. kurtax. Protože si město bylo vědomé různého sociálního rozvrstvení svých návštěvníků, byla výše taxy odstupňovaná. Velikost tohoto poplatku pak byla uveřejňována v novinách a jiných tiskovinách.¹³⁷ Lázeňský host také mohl požádat o prominutí této taxy a o poskytnutí slev na různé procedury z důvodu nemajetnosti.¹³⁸ Pro chudé hosty pak byl k dispozici léčebný ústav Fremdenhospital, kde mohl být ubytován každý, kdo předložil doklad o nemajetnosti.

Kurtaxe¹³⁹ neboli lázeňská taxa má v Karlových Varech svou letitou historii. Její počátek spadá již do 15. století. Historie moderního poplatku však začíná až v 18. století, kdy je tato částka poukazována na údržbu pramenů. Ve dvacátých letech byla taxa rozdělena do čtyř tříd a k tomu byl ještě přidáván zvláštní poplatek pro zvlášť bohaté hosty. Státní úředníci pak také platili zvláštní taxu. Nemajetní hosté mohli požádat o snížení tohoto poplatku. Poplatek se v Karlových Varech v tomto období pohyboval v rozmezí 10 až 500 korun za pobyt.¹⁴⁰

Všechny tyto úřední procedury však za návštěvníky často vykonával hotel, který úřadům tyto informace poskytl. V Karlových Varech bylo možné během sezóny bydlet v celé řadě různých hotelů. V zásadě platilo, že čím blíže Vřídlu se daný lázeňský dům nacházel, tím byl dražší. Mezi nejluxusnější hotely tak již v této době patřil Grandhotel Pupp či Hotel Imperiál. Musím však podotknout, že ve dvacátých letech se velké popularity těšily i domy nacházející se v oblasti nazývané Westend.¹⁴¹ V tomto místě byly soustředěny vily, které si bylo možné pronajmout celé. Výhodou byl především klid, protože tato městská část se nacházela na kopci nad prameny, k nimž ovšem bylo možné během několika minut dojít, a v blízkosti lázeňských lesů. Ve městě však bylo možno si pronajmout i levnější pokoj. Lázeňští hosté, kteří nedis-

¹³⁷ Zde jsou uvedeny ceny, které jsou rozděleny do dvou sloupců na sezónní a mimo sezónní s pěti skupina podle výše plateb. Kromě toho je zde napsáno i místo kde mám být příslušný poplatek uhrazen. Tyto informace byly zveřejňovány mj. v : *Kurliste von Karlsbad 1925. Karlsbad, 1926*, s. 6. *Kurliste von Karlsbad 1921*. s. 5.

¹³⁸ *Kurlist von Karlsbad 1926. Karlsbad, 1927.*

¹³⁹ HRADÍLKOVÁ, Jitka. K historii taxy v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII.* Karlovy Vary, 1998, s. 29-31.

¹⁴⁰ *Amtliche Nachrichten zur Kurliste von Karlsbad 1921.* Karlovy Vary, 1921.

¹⁴¹ ZEMAN, Lubomír. *Karlovarský Westend.* Karlovy Vary, 1998.

ponovali takovým majetkem se tak ubytovávali mimo centrum, a to nejčastěji v městské části Fischeler, dnešní Rybáře.

Čeští hosté se většinou ubytovávali v Besedě, která byla v roce 1924 zrekonstruována. Kromě Besedy byl tuzemskými návštěvníky také velmi oblíben hotel Astoria. Podstatné pro české hosty bylo, že obsluhu poskytovaly v jejich mateřském jazyce. Význam měla také cena, která byla jak v Besedě, tak v hotelu Astoria v porovnání s jinými hotely poměrně nízká.

VII. Lázeňská léčba v Karlových Varech

Lidské tělo, stejně jako vše živé, podléhá v průběhu času nejrůznějším defektům a chorobám. Všechny živé organismy si v průběhu času vytvořily mechanismy, které jim pomáhají tyto negativní stavy mírnit či dokonce napravovat. Člověk, díky své schopnosti učit se na příkladech ze svého okolí, brzy odhalil, že celá řada přírodních zdrojů může mít pozitivní vliv na jeho zdraví. Jedním z těchto „pomocníků“ byly i horké minerální prameny, které se lidé naučili brzy využívat a postupně se kolem nich začali usazovat.

Karlovy Vary jsou právě jedním z míst, kde se lidé rozhodli využívat léčebných vlastností horkých pramenů. Počátky lázeňské léčby byly v Karlových Varech spjaty s častými koupelemi v horké vodě. Jednalo se až o několika hodinové kúry, jejichž následkem došlo k popraskání kůže a krvácení. Tato drastická léčba bývala nazývána Hautfresser („žrout kůže“) nebo Fresskur („žroutová kúra“).¹⁴² V průběhu času a s růstem poznání o vlastnostech místních pramenů se začala na úkor koupelí postupně prosazovat pitná léčba.¹⁴³ Bohužel, stejně jako v případě koupelí, také zde bylo prosazováno nadměrné užívání, které vyvrcholilo doporučením pít 6 až 8 litrů karlovarské vody denně. Teprve s příchodem 18. století se začíná medicína opírat o vědecké poznání a dochází tak k rozumnějšímu využití vody při léčení. Dr. David Becher se stal novodobým zakladatelem lázeňské léčby v Karlových Varech. Využíval svých znalostí a doporučoval kombinovat pitnou léčbu s koupelemi, které však netrvaly déle než 30 minut. Zároveň doporučoval pacientům pohyb v blízkém okolí města, aby bylo posíleno jejich tělo. V průběhu 19. století se pak v rychlém sledu zaváděla celá řada nových procedur a léčebných postupů. Díky působení mnoha významných lékařů vznikly v Karlových Varech účinné postupy, které blahodárně působí na pacientovo zdraví. Na přelomu 19. a 20. století je ve městě pozorovatelný patrný vliv vídeňské a pražské balneologické školy. Kromě pitné léčby a užívaných koupelí bylo zdůrazňováno užívat vodu pro co největší množství jiných aplikací. Kysličník uhličitý byl například užíván k mikromasážím. Zároveň se před první světovou válkou uvažovalo o využití radioaktivních zřidel, což dalo vzniknout prvním radioaktivním lázním v Jáchymově roku 1906.

¹⁴² BURACHOVIČ, Stanislav. Vývoj karlovarské léčby ve světle balneologických spisů. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla IX*. Karlovy Vary, 2000, s. 43-46.

¹⁴³ Významným propagátorem pitné léčby byl dr. Václav Payer z Lokte.

V lázních Karlovy Vary se tak v průběhu staletí rozvinula komplexní léčba,¹⁴⁴ která byla využívána k utišení nebo potlačení řady nemocí. Na počátku 20. století bylo možné v Karlových Varech léčit poruchy zažívacího traktu, poruchy výměny látkové, diabetes, dnu, nadváhu, parodontózu, choroby pohybového ústrojí, nemoci jater, žlučníku, žlučových cest, pankreatu i onkologická onemocnění.¹⁴⁵

Lázeňské léčebné procedury byly poskytovány v jednotlivých městských lázeňských provozech. V době první republiky působilo v Karlových Varech těchto budov pět. Jednalo se o Lázně I, II, III, IV, V¹⁴⁶ a ke konci desetiletí také o Lázně VI, které se snažily cílenou propagací přilákat co nejvíce pacientů. Pro svůj provoz využívaly místní minerální vodu, oxid uhličitý a rašelinu z naleziště v Krásnu u Karlových Varů. Procedury předepisoval většinou lázeňský lékař, ale bylo možné využít také služeb medika, který byl k dispozici v každém provozu.

Provozní hodiny lázní většinou začínaly v době sezóny již mezi pátou a šestou hodinou ránní.¹⁴⁷ Ke každé proceduře byl přidělen zaměstnanec lázní, který nesměl toto místo bez souhlasu lékaře opustit. Mezi základní povinnosti zaměstnanců patřilo chovat se příjemně a vhodně a udržovat tak dobrou pověst města, jež byla velice důležitá. Každý den byly také vyčištěny vany, ale i prádlo a koberce. Tato pravidla byla většinou písemně zachycena v předpisech pro zaměstnance lázní.¹⁴⁸

Jednotlivé lázeňské provozy nabízely širokou škálu služeb a procedur. Jako příklad si můžeme uvést služby v Lázních I. Tyto lázně (jinak také Císařské lázně) nabízely v roce 1923 celkem třicet tři různých zpoplatněných služeb.¹⁴⁹ Nabízena byla mj. koupel ve vévodské lóži, bahenní koupel s očištnou lázní, bahenní lázeň pro horní či dolní končetiny, bahenní obklad, minerální koupel, sladkovodní koupel, pára v salónku, různé elektroterapie, léčba studenou vodou, parní léčba, švédská gymnastika a jejich kombinace. Ceny za tyto služby byly stanoveny od 10 korun za ty nejméně náročné až po 80 korun za kompletní služby.¹⁵⁰ Přestože většinu procedur předepisoval lázeňský lékař, mohl si pacient vybrat, v jakém z lázeňských domů je

¹⁴⁴ ŠOLC, Pavel. *Karlovarská lázeňská léčba a medicína na přelomu 20. a 21. století*. Praha, 2000.

¹⁴⁵ <<http://www.karlovy-vary.cz/cz/lazenstvi-prameny>> [cit. 2008-06-25]

¹⁴⁶ Kromě těchto označení se také používalo pro Lázně I název Císařské lázně, pro Lázně II Vřídelní lázně, pro Lázně III Lázeňský dům, pro Lázně IV Nové lázně a pro Lázně V Elisabetiny lázně. *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. s. 36-40.

¹⁴⁷ *Adresbuche der Kurstadt Karlsbad 1924. Teil V. Kurörtliche Einrichtungen*. Karlsbad, 1924, s. 2-5.

¹⁴⁸ PEROUTKA, Bohuslav. Císařské lázně v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů*. Karlovy Vary, 2000, s. 29-38.

¹⁴⁹ *Bayers Führer*, s. 36-37.

¹⁵⁰ *Karlsbader Tagblatt 8. Mai 1921. Das Blatt des Kurgastes*.

hodlá absolvovat. Za služby se platilo ve vstupní hale, kde zákazník také předložil doporučení lékaře, které procedury má podstoupit. Do všech lázeňských provozů bylo také možné zakoupit si permanentku.

Kromě již zmíněných procedur mohl lázeňský host v Karlových Varech absolvovat ještě masáže. Ty většinou navazovaly přímo na koupele a různé vodoléčebné procedury. Masáže vždy patřily mezi oblíbené části lázeňské léčby. Oblibu si získaly především proto, že byly osvěžením, luxusem, relaxací a zároveň měly blahodárné léčivé účinky. Masážní služby nabízelo ve městě během sezóny velké množství masérů a masérek, kteří sem přijížděli z celé republiky. Dohromady jich bylo kolem jedné stovky. Díky tomuto počtu zde byla veliká konkurence, a tak se maséři snažili upoutat pozornost na své provozy pomocí nejrůznějších reklam otištěných v místních novinách.¹⁵¹ Mezi nejdůležitější ovšem patřilo dobrozdání místního lékaře, který kromě typu masáže doporučoval běžně i maséra. V zásadě se ordinovaly tři druhy, a to klasická, reflexní a podvodní masáž. Cenu určoval sám masér a byla závislá na délce každé masáže.

Lázně Karlovy Vary patřily a stále patří mezi nejznámější a největší lázně v naší republice. Tomu odpovídala i šíře a kvalita služeb, které zde byly poskytovány. Přestože je lázeňská léčba omezena jen na procesy, které je možno aplikovat pomocí termálních pramenů a případně bahenních lázní, bylo možno v Karlových Varech léčit velké množství nejrůznějších chorob.

VII. 1. *Lékaři*

Původně byla úroveň lázeňských lékařů různá. S rozvojem lékařské vědy a především balneologie se však jejich diagnózy stávaly konečně přesnější. Ještě v 19. století bývalo běžné, že lázeňští lékaři provozovali své řemeslo přímo na kolonádách a promenádách. Ve dvacátých letech 20. století však již všichni poskytovali své služby v kamenných ordinacích. Většina lázeňských domů pak měla k dispozici vlastního lékaře nebo bylo předem domluveno, kam budou své hosty doporučovat.

Výběr lékařů probíhal hned po příjezdu nových hostů do města. Stejně jako vše ostatní ve městě, i zde vládla velká konkurence, a tak se většina lékařů snažila při-

¹⁵¹ *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

lákat hosty do svých ordinací nejrůznějšími způsoby. Mnozí byli domluveni přímo s fiakristy, aby je doporučovali svým zákazníkům, které vezli do místních hotelů. Lázeňský host si sice mohl vybrat lékaře sám, ale běžně přijížděl již s doporučeními z domova nebo dal na radu místních. Pro lepší orientaci pak byly během sezóny vydávány také seznamy lékařů.¹⁵² Ti lépe situovaní pak ještě používali ke své propagaci místních novin. Dr. Maxe Heiner,¹⁵³ se tak touto formou snažil upozornit lázeňské hosty na jím poskytovanou radioterapii. Běžné bylo, že lázeňský host navštívil lékaře ihned po příjezdu. Ten mu na základě vyšetření či informací od jeho domácího lékaře doporučil optimální léčbu a procedury. Host pak lázeňského lékaře během svého pobytu navštívil ještě třikrát nebo čtyřikrát na kontrolu, aby byly zjištěny pokroky.

Lékaři v lázních stejně jako jinde měli různou specializaci. Nebyl tak problém v Karlových Varech sehnat ušního, dětského, ženského lékaře nebo ortopedického chirurga.¹⁵⁴ Většina z nich poskytovala své služby ráno a potom odpoledne do čtyř hodin. Seznam lázeňských lékařů, včetně jejich specializace, bylo možné nalézt v novinách nebo v některých průvodcích spolu s údaji kde a v kolik hodin ordinují.¹⁵⁵ O celé řadě lékařů se pak člověk mohl dočíst i v novinách, kde o nich byly uváděny základní informace.¹⁵⁶

V Karlových Varech ve dvacátých letech převládali němečtí lékaři, mezi nimiž dominoval na sklonku dvacátých let MUDr. Mayer. Tento berlínský lékař, který zde působil pouze během letní sezóny, byl znám svými tvrdými dietami, jež předepisoval svým pacientům.¹⁵⁷

Českých lékařů bylo ve městě i během sezóny velmi málo. Celoročně zde pracoval pouze vojenský lékař, plukovník Janák ve Vojenském léčebném ústavu, dále dr. Vincenc Janatka v domě Billroth, dr. Milan Mixa, který působil na Tržišti v poštovní budově a dr. Zatloukal v domě Kronpritz. Ostatní čeští lékaři zde pak ordinovali pouze v době lázeňské sezóny. Zmiňovaný dr. Milan Mixa¹⁵⁸ zavítal do Karlových Varů poprvé již roku 1887, trvale zde působil od roku 1905.

¹⁵² Někteří lékaři uváděni v hlavní části i v příloze *Karlsbader Tagblatt* s popisem jejich činnosti. Celý seznam všech místních lékařů byl vydáván jakou součást *Kurlistů* a průvodců.

¹⁵³ *Karlsbader Tagblatt* 14. Mai 1922, s. 8.

¹⁵⁴ *Kurliste von Karlsbad für 1923*. Karlsbad, 1924, s. 13-15.

¹⁵⁵ *TAMTÉŽ*.

¹⁵⁶ např. Dr. Ignatz Böhm. *Karlsbader Tagblatt* 8. Januar 1924.

¹⁵⁷ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. Plzeň, 1997, s. 115.

¹⁵⁸ BOŘÍKOVÁ, Jana - BOŘÍK, Otakar. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Příbram, 2004.

Roku 1921 pak do města přichází mladý nadějný lékař Emil Stránský, čerstvý absolvent Německé univerzity v Praze. Vybuoval zde první diagnostické zařízení, ve kterém zkoumal působení karlovarských minerálních pramenů na pokusná zvířata. Svým výzkumem si postupně vysloužil úctu místních lékařů a začal také úzce spolupracovat s karlovarskou nemocnicí.

Karlovarští lékaři byli jednou z důležitých součástí města. Právě oni totiž rozhodovali o úspěchu či neúspěchu lázní. Jen spokojený pacient mohl pozitivně referovat o místních léčbě, díky čemuž poté přijížděli další a další návštěvníci.

VII. 2. *Kolonády*

Původně byla karlovarská léčba založena zejména na provádění více či méně drastických koupelí. Tato praxe však rozvoji kolonád příliš nepřála. Základním městským prvkem byla tehdy podloubí domů s oddělenými kabinkami, ve kterých se mohli lázeňští hosté koupat v dostatečném soukromí. Zásadním zlomem se tak stal až přechod od koupelí k pitné kúře.

Tento způsob využívání místní vody se postupně rozvíjel od 16. století. V polovině 18. století se pak pitná léčba stává nejdůležitější částí místních procedur. V této době také končí zvyk, kdy si pacienti nosili vodu od pramenů ve džbánkách a pili ji přímo při koupelích. Místo toho začínají pít vodu přímo u pramenů. Postupně se z tohoto postávání a obcházení pramenů stává společenská záležitost. Lázeňští hosté se zde potkávali a navazovali nové známosti. Pro pohodlí lázeňských hostů byly brzy na těchto místech postaveny kryté kolonády, které poskytovaly určité pohodlí i při nevlídném počasí. Díky tomu, že poskytovaly útočiště za každého počasí, probíhal v okolí lázeňských kolonád místní společenský život. Kolonády a přilehlá místa se tak od konce 19. století stala nedílnou součástí města a byla mezi návštěvníky velmi vyhledávána k trávení jejich volného času. O oblíbenosti těchto míst svědčí i vzpomínky Marie Laňové-Wotawové, ve kterých píše, že projít těmito místy v lázeňské sezóně bylo velmi těžké.¹⁵⁹

První kolonáda vznikla v místě Nového pramene už roku 1793 a pro velký zájem pacientů musela být roku 1811 rozšířena. Přestože šlo o první takový počín

¹⁵⁹ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. s. 57-61.

v Karlových Varech, určil tak celou budoucí lázeňskou výstavbu. Postupně pak bylo do 20. století zbudováno pět kolonád, které se staly centry městského společenského ruchu. Konkrétně se jednalo o Mlýnskou, Sadovou, Tržní, Zámeckou a Vřídelní kolonádu. Každá z těchto staveb zastřešovala některé léčivé prameny a poskytovala návštěvníkům příjemné útočiště. Hosté si zde zvykli trávit svůj čas při pití vody z minerálních pramenů zpříjemňovaný poslechem lázeňských orchestrů. Během sezóny tak byly kolonády neustále doslova zaplaveny lázeňskými hosty.

Nejstarší a také nejkrásnější ze jmenovaných kolonád byla Mlýnská kolonáda, která byla postavena podle návrhu architekta J. Zítka. Tato neorenesanční stavba, dlouhá 132 metrů a široká 13 metrů, kryje celkem pět pramenů, které jsou zachytávány do kamenných váz.¹⁶⁰ Tyto prameny se vzájemně liší svými chemickými vlastnostmi i teplotou vody, a proto byly lázeňskými lékaři doporučovány na léčení různých zdravotních obtíží. Na této kolonádě, která se stala nejznámější místní promenádou, pak vždy od sedmi do půl deváté ráno hrál místní lázeňský orchestr.¹⁶¹ Přestože repertoár orchestru byl často určen již před začátkem sezóny, noviny pravidelně upozorňovaly nově přijíždějící hosty na zajímavé produkce lázeňského orchestru, jež se zde konaly.¹⁶² Protože Zítkova neboli Mlýnská kolonáda byla jednou z největších promenád ve městě, panoval zde celý den nebývalý ruch, a tak lze s trochou nadsázky říci, že lázeňský host zde mohl strávit celý den aniž by si na nejmenší chvílku odpočinul od nejrůznějších produkcí.

Dalším oblíbeným místem byla Sadová kolonáda, pod jejíž střechou se nacházel nejsevernější karlovarský pramen.¹⁶³ Sadová kolonáda byla postavena v roce 1881 podle návrhu vídeňských architektů Fellnera a Helmera¹⁶⁴ v těsném sousedství Vojenského lázeňského ústavu. K dalším počínům této dvojice, která se výrazně podepsala na vzhledu města, byla Tržní kolonáda, která se nachází na úpatí Zámeckého vrchu.¹⁶⁵ Přestože byla původně určena jen jako dočasná stavba, stala se běžnou součástí města i v dnešní době. Trio menších kolonád pak uzavírá Zámecká kolonáda, která se nachází přímo nad Tržní a byla vybudována na počátku 20. století.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Stavba byla zbudována v letech 1871 – 1881 podle návrhu architekta Josefa Zítka na místě dřívějšího pavilonu Tereziina pramene.

¹⁶¹ *Bayers Führer*, s. 64.

¹⁶² *Karlsbader Tagblatt 20. Mai 1923*. s.3.

¹⁶³ Pramen nese stejné jméno jako kolonáda, tedy Sadový pramen.

¹⁶⁴ ZÍDKOVÁ, Anna. *Fellner a Helmer v Karlových Varech*. Karlovy Vary, 1997.

¹⁶⁵ Tržní kolonáda byla postavena roku 1883, arch. Fellner a Helmer a zhotovil jí tesařský mistr Österreicher z Vídně.

¹⁶⁶ Byla vybudována dle projektů Friedricha Ohmanna v letech 1911-1913.

Kromě Mlýnské kolonády patří mezi nejznámější a patrně i nejnavštěvovanější kolonády Vřídelní kolonáda.¹⁶⁷ Ta si svůj věhlas vysloužila především tím, že se nacházela v centru lázeňské části města a zastřešovala Vřídlo, nejznámější místní pramen, který přitahoval řadu hostů. Návštěvník zde při pití této minerální vody mohl využít služeb místních děvčat, která stála okolo pramene a nabírala jeho horkou vodu pomocí dlouhých tyčí, do jejichž konců se umísťovaly malé koflíky.¹⁶⁸ Tato služba především umožňovala, že návštěvník se mohl podívat na nádheru největšího tryskajícího karlovarského pramene, napít se jeho vody a zůstat při tom suchý. Díky celkově uzavřené litinové konstrukci zde pravidelně hrával lázeňský orchestr,¹⁶⁹ a to i za špatného počasí. Jeho produkce zde během sezóny probíhaly denně, vždy v ranních a večerních hodinách. Kromě samotných výstupů nejrůznějších orchestrů pak bylo Vřídlo a jeho kolonáda využíváno k celé řadě významných událostí, mezi něž patřilo například svěcení pramenů.¹⁷⁰ Pro návštěvníky města tak byla Vřídelní kolonáda velkým lákadlem. Právě zde se totiž mohl dívat na nejkrásnější scénu města a pít přitom kávu či jeho minerální vodu, to vše podkreslené hudebním představením lázeňského orchestru.

Vřídlo patří mezi nejlépe historicky zpracované karlovarské minerální prameny. První zmínky o něm jsou již ze 16. století, kdy bývalo označováno jako Brudel, Sprudel nebo Fons. V této době bylo ohrazeno pouze nejbližší okolí Vřídla, aby nedocházelo k míšení pramene s vodou z řeky. Postupem času se přistoupilo k cílenému zachytávání pramene, aby byl zajištěn dostatečný přísun minerální vody do blízkých lázeňských provozů. Současně s tím byly kolem Vřídla budovány i první kolonády, které měly usnadnit přístup k tomuto prameni. Ve dvacátých letech pak Vřídlo obklopovala již zmíněná litinová kolonáda. Vřídlo se postupně stalo symbolem města a oblíbenou podívanou pro návštěvníky. Je to především fontána, tryskající až do výše 14 metrů, která přitahuje zraky lázeňských hostů.

¹⁶⁷ Návštěvníci města mohli v letech 1879 - 1939 obdivovat "litinovou kolonádu" vystavěnou dle návrhu architektů Fellner&Helmer.

¹⁶⁸ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. Plzeň, 1997, s. 57-61.

¹⁶⁹ *TAMTĚŽ*. s. 57-61.

¹⁷⁰ MAŘÍK, Antonín. Slavnost svěcení karlovarských pramenů od počátku ke dnešku In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska X*. Karlovy Vary, 2004.

VIII. Volný čas lázeňských hostů

Ruku v ruce s rozvojem lázní a s tím spojeným nárůstem hostů, kteří se rozhodli využít pohostinnosti Karlových Varů, zvyšoval se počet zařízení zajišťujících zábavu pro volný čas. Bylo nepsanou povinností, aby každý lázeňský dům zajistil pro svého hosta kromě klidného zázemí také možnost různých druhů zábavy a rozptýlení. Lázeňští hosté začínali být postupem času čím dál tím náročnější na služby, které jim byly poskytovány. Aby město nezačalo ztrácet na své oblíbě a udrželo se na předních místech ve střední Evropě, muselo se těmto požadavkům přizpůsobovat. V důsledku toho byla v Karlových Varech vybudována řada kulturních, společenských a sportovních zařízení, jež měla zpříjemňovat lázeňským hostům pobyt.

Tato zařízení se postupně stávala středem společenského života, který se v lázních odehrával. Lidé si sem chodili poslechnout představení, zahrát si, zatancovat či se jen prezentovat a navazovat nové známosti.¹⁷¹ Lázeňský host i místní obyvatelé se tak mohli věnovat celé řadě nejrůznějších činností, které nebyly ve městech podobné velikosti tak obvyklé.

Živnostníci v Karlových Varech vytvořili širokou nabídku nejrůznějších aktivit. Nejen lázeňský host, ale i místní obyvatelé byli pod neustálým tlakem, jaká představení a zábavy mají navštívit. V orientaci se jim tak snažily pomoci i místní deníky. *Karlsbader Tageblatt* v reakci na tento stav začal v průběhu dvacátých let vydávat různé přílohy informující přesněji místní obyvatele i hosty.¹⁷² V oblasti sportu byla významná pondělní příloha *Sport und Radio*, v oblasti kultury pak čtvrtěční část *Kunst und Wissen*.¹⁷³

Mezi nejvýznamnější instituce poskytující lázeňským hostům zábavu patřilo divadlo, které se stejně jako jiné části města postupně modernizovalo. Městské divadlo se nakonec stalo nedílnou součástí lázeňské sezóny, během níž na jeho podiu vystupovaly nesčetné soubory a lidé byli na jejich představení upozorňováni prostřednictvím tisku či reklamy v okolí divadla. Z divadla se postupně stal kulturní střed celého města, kde se odehrávala různá představení pro pobavení návštěvníků.

¹⁷¹ Na tato představení byl lázeňský host mj. pravidelně upozorňován v místním tisku, ať již pomocí článků či reklam.

¹⁷² Ve dvacátých letech vycházely tyto přílohy *Montag – Sport und Radio*, *Sonntag – Welt im Bilde und Das Blatt des Kurgastes* (pouze během letní sezóny),

¹⁷³ *Karlsbader Tageblatt*. 1923-1929.

Kromě tohoto hlavního stánku kultury se v Karlových Varech na pobavení návštěvníků podílela i jiná zařízení. Jako příklad můžeme uvést místní varieté, které se těšilo velké popularitě a jež během sezóny každých čtrnáct dní měnilo svůj program, příp. několik místních kin,¹⁷⁴ ve kterých se hrálo po celý rok.¹⁷⁵ K nedílným součástem města patřila také hudba, která zaznamenala v 19. století dynamický rozvoj a ve 20. letech 20. století pak představovala nedílnou část kulturního života města. Hosté byli v této době již zvyklí, že stejně jako při kávě v hudebním salónku, tak i při procházce po Mlýnské kolonádě, jim vyhrávají různá hudební tělesa. Přestože během dne ve městě probíhala celá řada hudebních představení nejrůznějších žánrů, nedocházelo k tomu, aby se tyto produkce nějakým způsobem navzájem rušily. Hudba většinou sloužila pouze k podmalování atmosféry pramenů. Návštěvník si na každý den mohl zvolit jiný typ hudby a v novinách¹⁷⁶ či v lázeňských domech¹⁷⁷ získal informace, kde a kdy daná produkce probíhá.

Ale zábava nabízená ve městě nebyla tvořena pouze těmito vskutku kulturními zážitky. Postupně docházelo ve městě k rozvoji dalších oblastí, jak mohl člověk trávit svůj volný čas. Jako příklad můžeme uvést především různé obchody, kavárny či výlety. Pokud jde o aktivnější vyžití, k zábavě lákaly různé tělocvičny, gymnastické salóny, šermířské kluby, tančírny, půjčovny jízdních kol či možnost projížďky na koni v blízkých lázeňských lesích, k jejichž propagaci velmi přispěl prezident T. G. Masaryk, který této možnosti během svého pobytu pravidelně využíval.¹⁷⁸ Lázeňský host se tak mohl spolehnout na to, že v Karlových Varech, lázních světového formátu, se mu dostane rozptýlení všelijakého druhu.

Pokud mluvíme o zábavách, nesmíme zapomenout ani na rozptýlení při rozličných stolních hrách, z nichž některé byly dokonce oficiálně zakázány. Oblíbené byly různé salónní hry jako kulečník či šachy. Jak jsem již uvedl, velké oblíbené se ovšem těšily také hry, jež nebyly ve městě povoleny. Tyto hazardní hry však přinášely příjemné rozptýlení dobrodružným hostům, a tak se vždy našlo místo, kde se jim hosté mohli „pololegálně“ oddávat. Herny, které tyto služby nabízely, se nacházely právě

¹⁷⁴ Ve dvacátých letech v Karlových Varech fungovaly tři biografy a to Central, Passage a Elite. LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. s. 66.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ.

¹⁷⁶ *Karlsbader Tagblatt 20. Masi 1923.* s. 3.

¹⁷⁷ Tyto informace byly patrně poskytovány majiteli lázeňských domů což dosvědčují jak vzpomínky Marie Laňové-Wotawové či T.G. Masaryka.

¹⁷⁸ GUBIČ, Oto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku.* Karlovy Vary, 2002.

i v Karlových Varech. Ve dvacátých letech si tak člověk mohl zahrát různé hazardní hry například v lázeňském hotelu Imperiál.¹⁷⁹

Činností, kterým se mohl lázeňský host ve dvacátých letech v Karlových Varech věnovat, je nepřehledné množství. Všechny tyto služby pak společně z lázní vytvořily celek, jež se těšil nemalé oblibě po celém světě. Přestože jde o dobu, od které nás dělí bezmála jedno století, je až zarážející, jakou nabídku činností tehdy město poskytovalo svým obyvatelům i hostům, a jak málo jich v porovnání s tím poskytuje v dnešních dnech.

VIII. 1. *Divadlo*

V Karlových Varech, stejně jako v jiných lázeňských či jinak významných městech, vzniklo postupem času městské divadlo, které návštěvníkům lázní poskytovalo možnost příjemného zpestření léčebného pobytu. Z počátku vystupovaly potulné společnosti komediantů, harlekýnů, zpěváků a tanečníků přímo na ulici a na náměstí města. Postupně však tento stav přestával vyhovovat a tak roku 1717 hostující francouzská operní společnost vystavěla dřevěné divadélko za tehdejšího Českým sálem. Tato budova tak představuje první místo určené divadlu v Karlových Varech. Divadlo si postupně získalo velkou popularitu mezi lázeňskými hosty, a to i přes svou velkou architektonickou jednoduchost. Samotná budova vydržela v provozu až do roku 1787, kdy se při jednom představení nešťastně zřítily.¹⁸⁰

Rozrůstající se lázeňský život si vyžádal stavbu nového divadla, které by se stalo kulturním stánkem v lázeňském městě. Hlavním příznivcem stavby nové budovy se stal světoznámý karlovarský balneolog, dr. David Becher. Městská rada se nakonec rozhodla vybudovat nové divadlo na novém místě, které je téměř totožné se současným umístěním divadelní budovy.¹⁸¹ Náklady na stavbu činily skoro 7000 zlatých, ale protože město nemělo k dispozici dostatečný obnos, poskytl dr. David Becher městu na stavbu divadla bezúročnou půjčku ve výši 4000 zlatých. Díky této štedrosti se ob-

¹⁷⁹ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. s. 90-97.

¹⁸⁰ Kol. autorů. *Divadlo v Karlových Varech: Historie a obnova na konci tisíciletí*. Karlovy Vary, 1999, s. 12-20.

¹⁸¹ Divadlo bylo vybudováno na místě zahrad měšťana Trottmanna v Pivovarské ulici mezi domy Zlatá váha, U Jelena a hotelem U Německého dvora.

jektu začalo říkat Becherovo divadlo. Samotná budova byla slavnostně otevřena 22. července 1788 premiérou Mozartovy opery Figarova svatba.¹⁸²

Becherovo divadlo vydrželo plnit svou funkci bezmála sto let. Postupně však přestávalo vyhovovat i nejskromnějším nárokům, a tak začala městská rada jednat o vybudování divadla nového. Přes velké rozepře v městské radě bylo nakonec rozhodnuto, že nové divadlo bude postaveno na místě toho starého. Soutěž vypsanou městem na výstavbu městského chrámu múz nakonec vyhráli architekti Fellner a Helmer,¹⁸³ kteří se roku 1884 pustili do díla. Stavba trvala dvě léta a konečně roku 1886 bylo nové divadlo uvedeno do provozu. V následujícím století bylo několikrát rekonstruováno, ale stavba zůstala zachována ve své původní podobě dodnes.

Po tomto krátkém historickém exkurzu je patrné, že divadlo mělo v Karlových Varech svou letitou tradici, která pokračovala i po vzniku Československé republiky. Divadelní představení se v průběhu let stala pravidelnou součástí společenského života lázeňských hostů, kteří je zde navštěvovali během svého pobytu.

Informace o představeních pořádaných během hlavní sezóny, se mohl návštěvník dozvědět z mnoha zdrojů. Seznam všech her či hudebních představení byl většinou k dispozici v řadě průvodců,¹⁸⁴ jež byly o městu vydávány k lepší orientaci hostů a také z reprezentativních důvodů. Dále bylo možné tyto informace získat v samotném lázeňském domě, který tyto informace na požádání hosta poskytl. Kromě toho byly vyvěšovány na kolonádách plakáty, které upozorňovaly na opravdu významná představení. Zároveň byly aktuální hry uveřejňovány v místních denících.¹⁸⁵ V novinách tak byly každý týden představovány ty druhy představení, která se měla hrát během následujícího týdne, samozřejmě s informacemi o čase zahájení, popř. i s cenou nebo obsazením hlavních rolí.¹⁸⁶ Lázeňský host tak mohl získat informace o dění v divadle velmi snadno.

Vedení divadla bylo po celá dvacátá léta v rukou pana Oskara Bascha,¹⁸⁷ který působil v karlovarském divadle již v předchozích letech.¹⁸⁸ Umělecká činnost divadla

¹⁸² VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*, s. 172-181.

¹⁸³ ZÍDKOVÁ, Anna. *Fellner a Helmer v Karlových Varech*. Karlovy Vary, 1997.

¹⁸⁴ Např. *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923.

¹⁸⁵ *Karlsbader Tagblatt. 1920-1929*.

¹⁸⁶ Širší informace byly poskytovány podle důležitosti představení nebo vystupujícího souboru či hostujícího herce. Např. *Karlsbader Tagblatt 3. Julli 1921*. s. 10.

¹⁸⁷ Kol. autorů. *Divadlo v Karlových Varech. Historie a obnova na konci tisíciletí*. Karlovy Vary, 1999, s. 34-35.

¹⁸⁸ Vedl finance předchozímu řediteli Warneckovi.

byla pod jeho vlivem soustředěna především na sjednávání staggion¹⁸⁹ ucelených operních souborů. V rámci Karlovarského operního programu byla nadále uváděna díla z předchozích let, ale objevila se i nová jako *Madame Butterfly*, *Tosca* Bohema od G. Pucciniho, *Maškarní ples*, *Rigoletto* od G. Verdiho či mnohá jiná díla od autorů jako R. Wagner, D. F. E. Auber aj.¹⁹⁰ V rámci představení se prosazovali i místní umělci, a tak nepřekvapí, že zde spolupracovali dirigenti lázeňského orchestru Hans Adler nebo Theo Schablass.

Poté co roku 1921 nebyla budova divadla propůjčena souboru Národního divadla k uskutečnění čtyř českých oper, vystupovaly zde staggiony opery ústecké a v roce 1923 brněnské opery. Českou operu tak bylo možné vyslechnout až mimořádně roku 1924, a to když ji do programu zařadil ředitel olomoucké opery A. Drašer. Ve dnech, kdy byly v divadle uváděny české opery, pořádal Basch konkurenční představení německých činoher v Lázních III. Od roku 1924 se divadlo stalo i dějištěm významných koncertních představení a sborových koncertů. Jako příklad můžeme uvést umělce Marcella Salzingera nebo karlovarskou klavíristku Magdu Rusu. V následujících letech nadále probíhaly staggiony v zastoupení brněnské a vídeňské operní společnosti. Významným datem pro karlovarské divadlo byl rok 1926, kdy proběhly oslavy 40. výročí otevření a při této příležitosti byla tradičně uvedena *Mozartova Figarova svatba*.¹⁹¹ Kromě hostujících společností disponovalo divadlo i vlastním širokým ansáblem, který se během sezóny samozřejmě ještě rozrůstal.¹⁹² Hrál se většinou německy, česká představení občas uvedly jen hostující soubory.

V době sezóny tak v karlovarském Městském divadle hostovala celá řada herců. Bylo možné zde potkat herce z městských divadel rozličných zahraničních měst, jako je Hamburk, Vídeň nebo Berlín. Mohli jste zde narazit na herce z Německa jako Karl Lichten či Karl Weber nebo z Rakouska jako Just Herbert.¹⁹³ Tito herci tak jen podtrhovali internacionální ráz celého města.

Rytmus Městského divadla v Karlových Varech byl stejně jako vše ostatní ve městě řízen střídáním dvou období v roce. Také divadlo se muselo přizpůsobit hlavní události roku, což byla letní sezóna, během které ve městě probíhalo nejvíce kulturních akcí. Lázeňská sezóna začínala prvním květnem a končila posledním zářím. Po

¹⁸⁹ Divadlo bez stálého souboru.

¹⁹⁰ Kol. autorů. *Divadlo*. Karlovy Vary, 1999, s. 35.

¹⁹¹ *Karlsbader Tagblatt 1924*.

¹⁹² *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. s. 67.

¹⁹³ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky – klípky*. Plzeň, 1997, s. 73-77.

celou tuto dobu mohl návštěvník denně shlédnout nějaké představení v Městském divadle.¹⁹⁴ Běžně byly uváděny operety, činoherní představení, veselohry či kratší konverzační kusy.¹⁹⁵ Lístky do divadla si mohli návštěvníci zakoupit v denní kase, která se nacházela v přízemí divadla. Protože návštěva divadla byla společenskou událostí, chodilo se do divadla podle zvyku ve večerních šatech nebo ve smokingu.¹⁹⁶ Podstatnější pro výběr oblečení pro návštěvníka ovšem bylo, kam měl po představení dále namířeno.

Kromě Městského divadla se v Karlových Varech nacházela ještě řada menších divadelních varieté, která vystupovala v některých lázeňských domech. Šlo o Theater-Variété Schützenhaus, jehož představení řídil B. Markus a Theater-Variété Hotel Weber.¹⁹⁷ Denní představení se během sezóny také odehrávala v Zentral-Theater nebo Wintergarten-Kabarett.¹⁹⁸ V těchto podnicích pak bylo možné shlédnout další představení.

Přestože v současné době je běžné, že divadelní představení se odehrávají ve večerních či pozdních odpoledních hodinách, v Karlových Varech dvacátých let probíhala díky velké konkurenci i v průběhu dne. Městské divadlo si sice drželo dominantní pozici a svá představení uvádělo ve večerních hodinách, zpravidla od sedmi hodin,¹⁹⁹ nicméně ostatní městské scény se musely soustředit na jiné časy, pokud chtěly přitáhnout diváky. Centraltheater Karlsbad tak například během týdne v sezóně 1923 začínal se svým představením již kolem půl páté a v neděli kolem třetí hodiny.²⁰⁰

V sezóně mohl člověk v Karlových Varech narazit na klauny, artistry, ekvilibristy nebo tanečnice, jež mu poskytovali rozveselení. Nabídka se tehdy pohybovala od operet přes činohru až k varieté a návštěvník lázní tak měl možnost využít této nabídky v celé její šíři. Jen vyjmenování všech představení, známých osobností nebo divadelní, operních a jiných společností, které zde vystupovaly v průběhu dvacátých let, by zabralo velkou část této práce. Právě taková koncentrace různých uměleckých souborů vypovídá o kvalitě a šíři zdejších služeb nejlépe. Divadlo v Karlových Varech

¹⁹⁴ *Karlsbader Tagblatt 1920-1929. Vergnügungs-Anzeiger.*

¹⁹⁵ Toto rozdělení divadelních představení bylo používáno jak v průvodcích tak v novinách. *Bayers Führer. Karlsbader Tagblatt. 1920-1929.*

¹⁹⁶ *TAMTÉŽ.*

¹⁹⁷ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923.* s. 68.

¹⁹⁸ *Karlsbader Tagblatt 20. Mai 1921.*

¹⁹⁹ *Karlsbader Tagblatt. 1920-1929.*

²⁰⁰ *Karlsbader Tagblatt 1923.*

ve dvacátých letech se sice nemohlo plně srovnávat s předcházející vrcholnou dobou, ale stále výrazně vystupuje nad časem následujícím.

VIII. 2. *Hudba*

Hudba ve spojení s lázněmi má velmi staré kořeny. Hudební produkce při lázeňských koupelích jsou zachycené na rytinách po celé Evropě již z konce středověku.²⁰¹ Většinou šlo o činnost, která měla za úkol potěšit pacienty, kteří se podrobovali náročné léčbě. S počátkem 18. století došlo k rozvoji těchto hudebních produkcí a v lázeňských městech se tak pomalu začala formovat menší hudební tělesa.

Výjimkou nebyly ani Karlovy Vary, kde postupem času také vznikaly lázeňské skupiny hudebníků, které zde pravidelně během sezóny působily. Devatenácté století se pak stalo v Karlových Varech převratnou epochou, kdy se ve městě začala utvářet velice kvalitní hudební tělesa. Tomuto fenoménu lázeňského života se již velice podrobně věnoval Jaroslav Fiala,²⁰² a tak se o této době pouze zmíním. Zlomovým momentem je rok 1835, kdy Josef Labitzký založil lázeňský symfonický orchestr a položil tak základy k jeho pozdější slávě. Největšího rozkvětu se však Karlovarský symfonický orchestr dočkal na přelomu 19. a 20. století pod vedením jeho syna, Augusta Labitzkého. V této době se v Karlových Varech konala celá řada hudebních představení a to jak v městském divadle, tak v ostatních lázeňských domech.

Po první světové válce sice došlo k určitému zpomalení tempa rozvoje, ale i přesto se zde odehrávala celá řada hudebních produkcí pro lázeňské hosty. Ve dvacátých letech si tak hosté mohli během lázeňské sezóny vybrat z celé řady různých hudebních žánrů a směrů, které jim byly zprostředkovávány v různých kavárnách, hotelových sálech, divadle nebo varieté.²⁰³ Kromě těchto míst byly však budovány i speciální venkovní hudební pavilóny, které umožňovaly hrát hudebníkům bez problémů přímo na kolonádách, kde jejich projev potěšil každého lázeňského hosta. Jedním takovým místem bylo druhé patro Mlýnské kolonády, kde hrával lázeňský orchestr, zatímco pod ním se procházeli lázeňští hosté.

²⁰¹ KŘÍŽEK, Vladimír. *Obrazy z dějin lázeňství*. Praha, 1987, s. 138-139.

²⁰² FIALA, Jaroslav. *Hudba v západočeských lázních I*. Plzeň 1985.

²⁰³ Mezi nejznámější místa, v nichž lázeňský host mohl hudební produkce očekávat, patřil např. Grandhotel Pupp nebo neméně slavné Café Schützenhaus. Na další místa pak bylo denně upozorňováno v tisku např. *Karlsbader Tagblatt*.

Jak jsem již uvedl, základním hudebním tělesem byl lázeňský orchestr, který vedl ve dvacátých letech Robert Manzer.²⁰⁴ Tento muž se stal v průběhu času velmi uznávanou osobností města a Karlovarský symfonický orchestr řídil dlouhých třicet let, konkrétně mezi lety 1910 až 1941. Během lázeňské sezóny byl dán přesný harmonogram, kde a kdy bude orchestr vystupovat. Tato pravidelnost umožňovala lázeňským hostům snadnou orientaci, ke které navíc ještě přispívalo pravidelné zveřejňování času jednotlivých vystoupení v místních novinách.²⁰⁵ Hudební produkce byla rozdělena na tři části. První byla ranní a probíhala v době snídaně lázeňských hostů od sedmi do půl deváté v Mlýnské a Vřídelní kolonádě. Hosté tak mohli začít svůj den velmi příjemně. Druhá část byla odpolední, a to mezi čtvrtou až šestou hodinou. Během týdne hrál orchestr odpoledne střídavě na dvou místech, v Poštovním dvoře a městském parku.²⁰⁶ Zatímco vstup na koncert do Poštovního dvora stál kolem pěti korun, produkce v městském parku byla přístupná zdarma.²⁰⁷ Třetí částí pak byl večerní program, který se konal pravidelně od půl osmé do devíti v městském parku, vždy v pondělí a v pátek. Mimo sezónu pak orchestr vystupoval pouze ve Vřídelní kolonádě, v době od 1. do 15. října a od 15. do 30. dubna.²⁰⁸ V zimních měsících se konaly pouze večerní koncerty, a to čtyřikrát týdně, v úterý, ve čtvrtek, v sobotu a v neděli.

Podobný časový rozvrh měly v průběhu sezóny i ostatní hudební skupiny ve městě. Mezi ně patřil hudební orchestr Eberhart,²⁰⁹ orchestr Pleier²¹⁰ a orchestr Gerschon,²¹¹ které vystupovaly v nejvýznamnějších hotelech ve městě. Tyto i jiné lázeňské orchestry bylo tedy možné spatřit také několikrát denně. Kromě lázeňských orchestrů se v Karlových Varech během sezóny výjimečně vyskytovala i jiná tělesa, na jejichž vystoupení byli návštěvníci upozorňováni prostřednictvím místního tisku či nejrozličnějšími letáky.

²⁰⁴ PACHOVSKÝ, Zdeněk - JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav. *Karlovarský symfonický orchestr 1835-1995*. Karlovy Vary, 1995.

²⁰⁵ *Karlsbader Tagblatt. Vergnügungs-Anzeiger*. 1920-1929.

²⁰⁶ *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

²⁰⁷ *Nachrichten für Kurgäste 1925*. s. 9-10.

²⁰⁸ TAMTĚŽ.

²⁰⁹ Eberhart v roce 1923 koncertoval v Cafě Freundschaftssaal a Cafě Stadtpark. *Karlsbader Tagblatt*. 1923.

²¹⁰ Byl v roce 1923 denně k dispozici v Cafě Pupp. Jeho představení byla pravidelně prostřednictvím reklamy prezentována v *Karlsbader Tagblatt*, kde byl zároveň uveden co se, v který den hraje a kdo danou produkci řídí. *Karlsbader Tagblatt*. 1923.

²¹¹ Gerschon byl roku 1923 denně v hotelu Imperial. *Karlsbader Tagblatt*. 1923.

Kromě produkce zmiňovaných orchestrů se konala i různá koncertní představení, která byla pravidelně v týdnu pořádána jednotlivými lázeňskými domy. Jako příklad můžeme uvést koncerty konané v Café Grandhotelu Pupp, kde mimo Pleierova orchestru hrála například i barová kapela.²¹² V tomto lázeňském domě můžeme mluvit o téměř celodenních produkcích. Svědectví k tomuto tvrzení můžeme nalézt v místním tisku, kde Grandhotel Pupp zve na celou řadu svých představení.²¹³ Stejně jako u lázeňských orchestrů se představení konala v několika časech. První odpolední koncerty probíhaly od čtyř do šesti hodin, druhá část pak začínala o půl osmé a trvala až do půl desáté.

Přestože koncerty v Café Pupp patřily mezi nejznámější místa v Karlových Varech, bylo možné navštívit i jiná koncertní představení. Šlo o Café Posthof, Hotel Imperial, Café Stadtpark, Café Jägerhaus a Café Freundschaftssal,²¹⁴ ve kterých byl program organizován na velice podobném principu.

Pro lepší orientaci byl na kolonádách vyvěšován denní repertoár lázeňského orchestru. Kromě něj se však lázeňský host mohl dozvědět o produkci také v průvodcích a již několikrát zmiňovaných novinách, a tak mohl svůj denní program přizpůsobit době a představení, které se v daný čas hrálo. Host tedy nebyl nijak svázán nabízenou produkcí, naopak si mohl vybírat ze široké nabídky.

Jak jsem již uvedl, lázeňský orchestr hrával na kolonádě, a to minimálně dvakrát denně. Během této produkce, která trvala zpravidla něco přes hodinu, se lázeňští hosté tiše procházeli po kolonádě a popíjeli prameny. Přestože hezké počasí v letní sezóně převládalo, ani špatnému se nebylo možné vyhnout. Ale i na tuto eventualitu byl lázeňský orchestr připraven. Pokud zavládlo nepříznivé počasí, orchestr se přesunul do větších krytých kolonád, kde mohl pokračovat ve své produkci ve stejném čase, a tak lázeňští hosté nepřišli o tuto příjemnou součást dne.

VIII. 3. *Sport*

V oblasti sportu navazovala dvacátá léta na tradici, jež se v Karlových Varech vytvořila v průběhu předcházejících století. Už dříve existovaly činnosti, které by-

²¹² *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. s. 65.

²¹³ *Karlsbader Tagblatt 3. Juli 1921*.

²¹⁴ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. s. 64-67.

chom z dnešního pohledu mohli nazvat sportem, nicméně nebylo tomu tak v plném slova smyslu. Šlo především o zábavu lidí z vyšších vrstev, kteří při příležitosti nej-různějších loveckých či střeleckých zábav navazovali a upevňovali své společenské kontakty. V průběhu 19. století ovšem došlo k rozšíření různých sportovních činností i mezi ostatní části obyvatelstva. Důsledkem rostoucího zájmu o sport bylo vytváření účelových struktur, které následně napomáhaly k rozvoji různých sportovních odvětví. Na našem území tak v druhé polovině 19. století došlo postupně k založení několika sportovních organizací s celostátním významem, např. Klub českých turistů²¹⁵ nebo Sokol.²¹⁶

Ve 20. století se pokračovalo v nastoupeném trendu a sport se stal běžnou součástí života i dovolených. Není proto divu, že tyto aktivity našly velmi záhy své uplatnění i v lázeňském prostředí, kde byly kladně hodnoceny především z pohledu správné životosprávy. Jejich důležitost si uvědomil už Jan Becher a nabádal ke spojení léčby a pohybu na čerstvém vzduchu pro dosažení lepších léčebných výsledků. Právě z jeho podnětu vznikla v Karlových Varech řada turistických stezek, po nichž se i dnes procházejí lázeňští hosté. Můžeme tedy říci, že tato doba dala v určitém slova smyslu základy sportu pro širší veřejnost. Střelecké soutěže a jiné zábavy, jak jsem již uvedl v úvodu, se zde konaly i v novověku, ale povětšinou šlo o zábavu jen pro velmi malý okruh lidí. Naproti tomu lázeňské stezky sloužily všem návštěvníkům a obyvatelům.

Na vrcholu zlatého období bylo pod vlivem různých sportovních spolků (ale i jedinců) zřízeno v Karlových Varech několik míst určených převážně sportovnímu využití. Můžeme uvést například dostihovou dráhu ve Dvorech, golfové hřiště²¹⁷, tenisové kurty²¹⁸ nebo šermířský klub.²¹⁹ Ve dvacátých letech se tak v Karlových Varech nacházela celá řada sportovních organizací a klubů. Ty pak nabízely své služby místním obyvatelům i návštěvníkům lázní. Základní informace o nich mohl člověk získat buď z průvodců městem²²⁰ nebo ještě lépe z přílohy *Das Blatt des Kurgastes*.²²¹ Po-

²¹⁵ Klub českých turistů byl založen 11. června 1888 v Praze a za prvního předsedu byl zvolen Vojta Náprstek.

²¹⁶ Sokol vznikl roku 1862, jeho starostou byl zvolen Jindřich Fügner a náčelníkem Miroslav Tyrš.

²¹⁷ BÖHM, Jiří. Mezníky karlovarského golfu. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII*. Karlovy Vary, 1998. s. 59-61.

²¹⁸ Tenisové kurty se nacházely u Kaiserpark, *Karlsbader Tagblatt 29. Juli 1923. Das Blatt des Kurgastes*, s. 1.

²¹⁹ TAMTÉŽ.

²²⁰ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 82-81.

²²¹ Nedělní příloha *Karlsbader Tagblatt*. 1921-1929.

kud tedy lázeňský host chtěl a zdravotní stav mu to dovoľoval, mohl se věnovat řadě sportovních aktivit. Bylo pak čistě na jeho rozhodnutí, bude-li se sportovní činnosti věnovat jako přímý účastník nebo pouze jako divák.

Jako divákovi se člověku nabízela celá řada příležitostí, jak strávit volný čas. Ve městě se během roku střídaly různé pravidelné sportovní akce. Příkladem jsou dostihové závody, o jejichž popularitě svědčí i návštěva T.G. Masaryka na jednom z nich roku 1929.²²² Nesmíme zapomenout ani na v tehdejší době velmi populární fotbal, který měl v Karlových Varech slušnou hráčskou základnu a výsledky z jednotlivých kol pak pravidelně zaplňovaly sportovní rubriky.²²³ Jedním z významných fotbalových klubů byla například Sparta.²²⁴ Pokud však host projevoval zájem o jiné druhy sportovní zábavy, mohl sledovat např. šachová střetnutí.²²⁵ Ta patřila v Karlových Varech mezi nejkvalitnější v zemi. Právě do dvacátých let spadá jedno z nejvýznamnějších období šachové hry ve městě. Na výrazném prosazení této zábavy v Karlových Varech měl veliký vliv předseda místního šachového klubu, Viktor Tietz.²²⁶ V Karlových Varech se pravidelně pořádaly šachové turnaje, jichž se bylo možné volně zúčastnit. Pokud si ovšem člověk chtěl zahrát pouze rekreačně, mohl využít pohostinnosti místního šachového klubu²²⁷ nebo si zahrát v městském parku, kde mohl poměrně pravidelně potkat několik místních hráčů. Vrcholem dvacátých let pak byly dva mezinárodní šachové turnaje, které se konaly ve městě v letech 1923 a 1929.²²⁸

Jako nový druh zábavy byl ve dvacátých letech na vzestupu automobilismus. Proto i ve zdejších lázních vznikaly automobilové kluby. Zábavu tohoto typu pak nabízela Egerländer Automobil-Club s pobočkou v Karlových Varech, který pořádal různé výstavy a závody.²²⁹ Velké popularity se dostalo např. 2. mezinárodnímu lázeňskému automobilovému závodě konanému v červenci 1922, jež pořádala právě Egerländer Automobil-Club.²³⁰

²²² *Karlsbader Zeitung* 19. Julli 1929. s. 4.

²²³ *Karlsbader Tagblatt. Spiel und Sport.* 1920-1921..

²²⁴ Dále např.: *Karlbader Fussballklub* či *Deutscher Fussballklub* telefony a kontakty v *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 82-81.

²²⁵ HALLA, Josef. Z historie šachu v Karlových Varech. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska I.* Karlovy Vary, 1993. s. 180-199.

²²⁶ HALLA, Josef. Z historie šachu v Karlových Varech. s. 180-199.

²²⁷ *Karlsbader Schachklub im Kurhaus.* Bližší informace v průvodcích např.: *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 82-81.

²²⁸ HALLA, Josef. Z historie šachu v Karlových Varech. s. 180-199.

²²⁹ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 82-81.

²³⁰ *Karlsbader Tagblatt* 25. Juli 1922. s. 1.

Sportovní nabídku pak dále rozšiřovaly nejrůznější kluby jako plavecký, tenisový, jezdecký, turistický, filatelistický či cyklistický.²³¹ Plavecký klub hostům poskytoval možnost koupání na dvou plovárnách, a to v karlovarské, která se nacházela u Chebského mostu, a rybářské na protějším břehu řeky. Hosté zde mohli trávit svůj čas od osmi ráno do osmi do večera. Pro jejich potřebu zde byly k dispozici převlékací kabinky a pohodlná lehátka. Jak vzpomíná Marie Laňová-Wotawová, pokud lázeňský host navštívil letní koupaliště i se svými dětmi, mohl pro ně zaplatit výuku plavání u několika místních instruktorů.²³² Tenis pak bylo možno hrát na více hřištích, která budovaly většinou lázeňské domy v přímém sousedství hotelu. Mezi oblíbená místa patřilo hřiště v sousedství hotelu Imperial. Přestože šlo především o sportoviště, které bylo určeno lázeňským hostům, chodili sem hrát i místní občané. Ke zpestření byly některými domy vyhlašovány tenisové soutěže, kterých se mohl zúčastnit kdokoli. Jako v případě soutěže z 1. srpna 1922 pořádané hotelem Savoy Westend.²³³

Před první světovou válkou se ve městě prosadilo ještě jedno významné sportovní odvětví - golf. První golfové hřiště zde bylo vybudováno již roku 1904 a nacházelo se za Grandhotelem Pupp na obou březích řeky Teplé. Podle tehdejšího dobového tisku bylo dokonce označováno za jedno z nejhezčích v Rakousku-Uhersku.²³⁴ Velkého zájmu se pak hřiště dočkalo za první republiky, kdy ho pravidelně navštěvovali jak místní, tak lázeňští hosté. Pro hráče zde bylo k dispozici devět jamek s řadou různých překážek. Aby bylo možné hrát na obou stranách řeky, byly zbudovány také dva mosty a pět lávek. V důsledku velkého zájmu začala městská rada uvažovat roku 1928 o vybudování nového hřiště s rozšířením na 18 jamek.²³⁵ Nová plocha se však hledala těžko, a tak bylo hřiště dobudováno až roku 1932.²³⁶

Ve spojení s místní puškařskou tradicí vznikla v Karlových Varech střelecká organizace, která také pořádala pravidelné soutěže. V budově místního střeleckého klubu byly pro hosty k dispozici dva bohatě zdobené sály, střelecký a varietní, kde byla mj. pořádána i pravidelná představení.²³⁷ Při účasti na samotné střelecké soutěži, konající se v jeho nejbližším okolí, pak mohli soutěžící využít několika střeleckých

²³¹ Na první straně nedělní přílohy *Karlsbader Tagblatt*, *Das Blatt des Kurgastes*. s. 1.

²³² LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky*. s. 19-27.

²³³ *Karlsbader Tagblatt* 29. Juli 1922. s. 2.

²³⁴ BŮHM, Jiří. Mezníky karlovarského golfu. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII*. Karlovy Vary, 1998. s. 59-61.

²³⁵ TAMTÉŽ.

²³⁶ TAMTÉŽ.

²³⁷ Na nejrůznější zábavy konané v místních provezech upozorňovala v novinách rubrika *Vergnügungs-Anzeiger*. *Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

pozic, které byly dle jejich schopností vzdáleny od terče na 100, 150, 175 a 300 metrů.²³⁸

Sportovními vrcholy každé sezóny pak byly sportovní akce přesahující hranice států. Mezi takové patřil např. mezinárodní šermířský turnaj konaný roku 1929. Ve dnech od 19. do 22. července se v Karlových Varech sešla světová šermířská elita, aby zde poměřila své schopnosti. Význam této události byl ještě zvýrazněn přítomností prezidenta republiky T. G. Masaryka,²³⁹ který se navíc stal patronem celé akce. Zvítězili nakonec Italové, kteří převzali pohár z rukou prezidentovy dcery.²⁴⁰

Poslední sportovní možnost, o které bych se chtěl zmínit podrobněji a která je v souvislosti s historickou tradicí pro Karlovy Vary nejvýznamnější, byla pěší a jiná turistika v městských lesích a okolí. Do začátku první světové války bylo v okolí města vybudováno na 130 km lázeňských stezek²⁴¹ a tento stav trval i v letech dvacátých. Hosté tak měli možnost využít udržovaných tras k výletu po blízkém okolí města, kochat se pohledem z několika rozhleden či navštívit různé pamětihodnosti. S nárůstem zájmu o pěší turistiku, začaly být lázeňské stezky více upravovány tak, aby se návštěvník během své procházky mohl zastavit na mnoha místech, odpočinout si na lavičce nebo v různých altánkách a kapličkách.²⁴² Mezi populární místa, která hosté navštěvovali nejraději, patřil vrch na Třech křížích, altánek na Jelením skoku a rozhledna s kavárnou Diana. Orientaci v místních lesích usnadňovaly rady mnoha průvodců, které bylo možno ve městě zakoupit a ve kterých byly uvedeny i tipy na různé výlety. Celkem bylo možné projít v lázeňských lesích na 205 odlišných cest.²⁴³ Kromě pěší turistiky patřila mezi oblíbené kratochvíle také vyjížďka na koni. Tuto formu výletu po lázeňských lesích rád využíval například již několikrát zmiňovaný prezident T. G. Masaryk.²⁴⁴

Kromě cest do nejbližšího okolí, které představovaly právě lázeňské cesty, se lázeňští hosté vydávali do širokého okolí. K těmto cestám mohli využít několika způsobů dopravy - jednak služeb místního autoklubu²⁴⁵ nebo si zaplatit cestu omnibusem

²³⁸ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 83.

²³⁹ T.G. Masaryk v této době spočíval v Karlových Varech v rámci rekreace a to v čase 17.7 až 27. 7. 1929. GUBIČ, Otto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku*. Karlovy Vary, 2002, s. 65-19.

²⁴⁰ TAMTÉŽ.

²⁴¹ BÖHM, Jiří. *Zlatý věk. Karlovy Vary 1900 Karlsbad aneb krok za krokem vřídelním městem*. Karlovy Vary, 2004.

²⁴² TAMTÉŽ.

²⁴³ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 72-76.

²⁴⁴ GUBIČ, Otto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku*. Karlovy Vary, 2002.

²⁴⁵ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad 1923, s. 108.

či vlakem. Ceny za jejich služby bývaly uvedeny jak v průvodcích, tak i v novinách. V průvodcích bývaly uvedeny i tipy na výlety do vzdálenějších míst, včetně informace o pravděpodobné době trvání a nejvhodnějším dopravním prostředku. Oblíbenými cíly výletů tak byla např. Andělská hora, Jáchymov,²⁴⁶ Kyselka, Mariánské lázně aj.

V Karlových Varech se tak v průběhu dvacátých let ustálila poměrně široká nabídka sportovního vyžití, nejen pro lázeňské hosty. Tato skutečnost pak byla ještě zvýrazňována pořádáním celé řady významných sportovních soutěží, které nejednou přesahovaly hranice československého státu. Město Karlovy Vary tak zvyšovalo svou mezinárodní prestiž a lázeňští hosté proto očekávali širokou paletu služeb, která by odpovídala pověsti tohoto místa. To se podle mého názoru místním dařilo a nabízené služby byly na velmi vysoké úrovni.

VIII. 4. *Obchody a suvenýry*

V dnešní době, kdy je člověk obklopen luxusními obchody, podléhají mnozí lidé tomuto lákadlu a propadají tzv. nákupní horečce. Člověk by řekl, že jde o důsledek moderního konzumního způsobu života. Je proto poněkud zarážející, že podobné chování bychom mohli na některých místech spatřit již před sto lety.

Pohled pacienta na pobyt v lázeňských městech a očekávané služby se v průběhu staletí výrazně měnil. Samotná léčba postupně přestávala být jedinou důležitou věcí, na kterou se návštěvník během své návštěvy lázní soustředil. Pobyt v lázních začínal být spojován se zábavou a činnosti původně spojené s prezentací vlastní osoby se s postupem času stávaly pouze žádanou zábavou. Lidé začali pro své pobavení utrácet více peněz a pobyt v cizí zemi nebo jen kraji byl často spojen s potřebou přivést si z tohoto místa něco na památku. Poněvadž si tuto skutečnost většina turistických center dobře uvědomovala, stávala se z nich zároveň místa, kde byly koncentrovány luxusní obchody pro uspokojení náročných návštěvníků.

Karlovy Vary nebyly z tohoto pohledu výjimkou. Ve dvacátých letech zde mohl člověk objevit obchody téměř všech světoznámých výrobců.²⁴⁷ Zároveň zde však byly také krámky s tradičními výrobky města a okolí, které stavěly na odiv vel-

²⁴⁶ Toto město během svého pobytu navštívil i T.G. Masaryk. GUBIČ, Otto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku*. Karlovy Vary, 2002, s. 48-57.

²⁴⁷ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ. s. 122-132.

kou řemeslnou zručnost zdejších lidí. Hosté si z těchto obchůdků rádi odváželi domů mnoho suvenýrů, které jim připomínaly chvíle prožité na tomto místě.

Jako vše ostatní i obchodní domy se přizpůsobovaly ročnímu režimu města, který byl diktován průběhem lázeňské sezóny. Proto, pokud do Karlových Varů přijel host v letních měsících, našel zde velké množství obchůdků známých značek od Baťovy prodejny ke Grande Parfumerie de Carlsbad²⁴⁸ až k firmě Braun E. und Co.²⁴⁹ Jak píše Marie Laňová-Wotawová, byly tyto prodejny otevřeny pouze sezónně a v zimních měsících byla většina z nich opuštěná. Mimo sezónu zůstávaly povětšinou otevřeny jen obchody, které nabízely zboží běžné spotřeby nebo prodejny místních podniků, jakými byly porcelánky či sklárny.

Většinu sezónních obchůdků člověk objevil už při své první procházce do centra města, kde se nachází Vřídlo a většina kolonád. Jedna z prvních věcí, která upoutala rychle vaši pozornost, bylo označení jazyka, jakým se v konkrétním obchodě mluví. Němčina vypisována nebyla, protože byla pokládána za samozřejmost, ale většinou byly označovány mezinárodní jazyky jako byla francouzština nebo angličtina. Pro české návštěvníky pak bylo zarážející, že i čeština zde byla vyvěšována jako cizí jazyk.²⁵⁰

Nejvýstavnější krámky, kde se nacházelo nejdražší a také nejluxusnější zboží, byly koncentrovány v centru města. Řada butiků a obchůdků, které byly rozeseté podél Goethovy cesty,²⁵¹ upoutávala zraky návštěvníků i místních obyvatel. Většinou zde však nakupovali pouze bohatší hosté.²⁵² Právě Goethova cesta byla jasnou ukázkou toho, jakým způsobem se město měnilo v různých údobích roku. Zatímco během sezóny zde bylo velice rušno, v zimních měsících nebyl otevřen jediný obchod.

Další významné postavení zaujímaly ve městě obchody skla, kterých zde bylo více než deset. Nabízely zákazníkům jak výrobky místní sklárny Moser, tak i jiných značek. Nacházela se zde například reprezentativní prodejna Harrachovské sklárny, obchod Meyrs Neffe²⁵³ či Skleněný palác patřící Herrmannu Holznerovi.²⁵⁴ Kromě skláren patří mezi zástupce karlovarského umění také výrobky z porcelánu. Jednou

²⁴⁸ TAMTÉŽ. s. 128.

²⁴⁹ V této prodejně, která se nacházela na Staré louce v domě Zlatá harfa se prodávalo spodní prádlo. LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ. s. 122.

²⁵⁰ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ. s. 122-131.

²⁵¹ Bayer Führer durch Karlsbad 1923. Karlsbad 1923, s. 15-27.

²⁵² LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ. 120-131.

²⁵³ Karlsbader Tagblatt 8. Mai 1921. Das Blatt des Kurgastes. s. 1.

²⁵⁴ MERGL, Jan. Skleněný palác v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). Historický seminář Karla Nejdla IX. Karlovy Vary, 2000, s. 46-49.

z těch úspěšnějších společností byla například ostrovská porcelánka Pfeiffer a Löwenstein,²⁵⁵ která měla také v Karlových Varech svou prodejnu. Mezi nejoblíbenější produkty této firmy ve dvacátých letech patřil především soubor varného a ohnivzdorného nádobí nazývaný Diamant.²⁵⁶

Za pozornost také stály různé obchody s textilem, které byly pravidelně navštěvovány zejména dámskou částí lázeňských hostů. Celkem se jich ke konci dvacátých let v Karlových Varech nacházelo dvacet čtyři.²⁵⁷ Populárním obchodem se stal stánek firmy Weiner, kde bylo možné zakoupit prádlo nejrůznějšího druhu. Přední prodejnu však byla vídeňská firma Braun E. und Co. na Staré louce v domě Zlatá harfa. Zakoupit zde bylo možno téměř vše, od atlasových dek s hedvábím a damaškem až po dámské prádlo v pastelových barvách. Kromě těchto obchodů byla velmi úspěšná také firma Klein, jež nabízela přijatelnější ceny²⁵⁸, a byla tak navštěvována zejména místními obyvateli.

Lázeňského hosta mohly dále zaujmout obchody se starožitnostmi či výrobky prodávané ve zdejších lékárnách²⁵⁹ např. lázeňská sůl nebo bylinný likér Becherovka, doporučovaný místními lékaři pro podporu léčby. Ve městě se nacházela také řada specializovaných pekařů, kteří zhotovovali lahodné dietní pokrmy²⁶⁰ a jejichž výrobky bylo možné vychutnávat v místních kavárnách a prodejnách delikates.

Mezi důležité obchodní artikly města patřily, jak jsem se již zmínil, nejrůznější suvenýry. Těch skutečně typických pro Karlovy Vary je několik. Velice populárním a pro lázně mimořádně významným upomínkovým předmětem byly zdobené skleněné nebo porcelánové pohárky s rozličnými dekoracemi. Nebyly sice určeny k běžnému pití pramenů, ale vozily se domů jako dárky a pořídit se daly v prodejně Moser či Skleněném paláci. Jako upomínku na lázeňský pobyt si návštěvníci také kupovali drobné rytinky, veduty, mědirytiny, portréty či fotografie, které většinou nabízeli různě

²⁵⁵ ČEPELÁKOVÁ, Zdenka. K historii ostrovské porcelánky Pfeiffer a Löwenstein. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII*. Karlovy Vary, 1998, s. 41-44.

²⁵⁶ TAMTÉŽ. s. 41-43.

²⁵⁷ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ. s. 122-132.

²⁵⁸ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky – klípky*. Plzeň, 1997, s. 122-132.

²⁵⁹ V průvodci pro rok 1923 jsou zmiňovány 4 lékárny. *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 44-45.

²⁶⁰ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 50.

ní sezónní umělci.²⁶¹ Dalším oblíbeným produktem byl intarzovaný leštění vřidelní kámen,²⁶² paličkované krajky a kožené dámské rukavičky z Nejdku a Abertam.

Kromě obchodů se suvenýry se v Karlových Varech na sklonku 20. letech nacházela celá řada módních salónů²⁶³ a kadeřnictví. Zákazník si zde mohl vybrat z velkého množství účesů, které uměly ochotné kadeřnice vyrobit. Ceny byly přiměřené lázeňským poměrům, stejně jako v dnešní době. Mezi lepší podniky patřilo Dittrichovo kadeřnictví, kde se nechávaly krášlit a česat dámy nejen z blízkého Gradnhotelu Pupp. Marie Laňová-Wotawová pak zmiňuje podnik paní Adi Pesl-Turczánové, který se nacházel v prvním patře domu Ittner na Staré louce a byl považován za velmi exkluzivní.²⁶⁴ Mimo tyto luxusní podniky byla ve městě celá řada běžných zařízení, které poskytovaly své služby zejména běžným obyvatelům města, celkem přes 70 holičů a kadeřníků.²⁶⁵

Přehled dalších obchodů vyhledávaných spíše místními obyvateli bude následovat. Květiny bylo možné koupit v Tržnici a ještě asi v desítky dalších obchodů. Drogistické zboží se dalo pořídit asi ve dvaceti obchodech, kde se zároveň nechávaly vyvolávat také vzpomínkové fotografie.²⁶⁶ Boty bylo možné zakoupit v několika obchodech. Jedním z nich byla i již zmiňovaná Baťova prodejna, kde se daly pořídit boty za poměrně nízkou cenu. Velmi rozšířené byly také služby švadlen. V Karlových Varech se nacházelo na dvě stě registrovaných domácích i firemních švadlen a pánských krejčí,²⁶⁷ jejichž služby vyhledávali zejména místní obyvatelé.

VIII. 5. *Kavárny, hostince, cukrárny*

Karlovy Vary a kavárny, tato dvě slova patří prostě k sobě. V Karlových Varech působila celá řada těchto milých a klidných zákoutí, která nabízela lázeňským hostům své služby. A stejně jako jiné činnosti, i tato se řídila aktuálním počtem návštěvníků tohoto města a mimo sezónu byla celá řada těchto zařízení zavřena. Jejich

²⁶¹ VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001, s. 209.

²⁶² TAMTÉŽ.

²⁶³ Damen-Mode-Salon Eduard Vacek, Damen-Modesalon Josef Wlasak aj. *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 128.

²⁶⁴ TAMTÉŽ.

²⁶⁵ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923, s. 52.

²⁶⁶ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ. s. 122-132.

²⁶⁷ TAMTÉŽ.

majitelé si po úporném létu sami dopřávali odpočinek a zajeli relaxovat např. do jiných lázní, kde se zase mohl starat někdo o ně.²⁶⁸ Během léta se ovšem všechny podniky otvíraly a svým milým a příjemným prostředím dokreslovaly atmosféru města.

Kavárny v Karlových Varech nebyly pouze místa, kde si člověk mohl dát kávu a něco lehkého k ní. Nabízely celou řadu služeb, které zpříjemňovaly pobyt lázeňským hostům. Protože byly nedílnou součástí života města během léta, velice se dbalo na jejich úroveň. Většina z nich tak byla dobře a vkusně vybavená. Kromě samotné kavárny bylo důležité také venkovní posezení, kde byla mj. připravena lehátka, aby si člověk mohl odpočinout po prodělaných procedurách. Při tomto odpočinku často hrála hudba nejrůznějších žánrů, která tak umocňovala pocit relaxace. V nejvýznamnějších kavárnách pak během sezóny působily různé orchestry nebo kapely, které hrávaly několikrát denně.²⁶⁹ Můžeme si jen představit, jak mohlo být příjemné usadit se např. po koupeli v minerální vodě v některé z mnohých lesních či městských kaváren a při tom poslouchal hudbu a popíjet kávu. Hudba však nehrála jen k poslechu a řada míst byla také vybavena tanečním sálem. Znamější místa pak byla vyhledávána pro své pravidelné taneční zábavy.²⁷⁰ Jedním z takových míst byla kavárna hotelu Imperiál, kde se např. roku 1921 tančilo denně od páté hodiny odpolední.²⁷¹

Kavárny povětšinou otvíraly již v brzkých ranních hodinách a zavíraly se až večer, často podle aktuálního zájmu návštěvníků. Hosté, kteří si šli poslechnout ranní vystoupení lázeňského orchestru či jen plnily doporučení lékaře a popíjeli svou ranní dávku minerální vody, si tak mohli dopřát snídani v některém z těchto podniků a zároveň vnímat orchestr. Často se snídal čaj nebo bílá káva, 2 vejce, máslo a karlovarské suchary.²⁷² Pokud zrovna neměl host od lékaře předepsanou dietu, mohl si dopřát i džem a šunku. Kavárny byly v centru města rozmístěny po celé délce řeky Teplé, a tak se lázeňský host mohl během své procházky usadit do kterékoliv z nich téměř kdykoliv. Posezení v kavárnách bylo natolik oblíbené, že si sem hosté zaskočili např. i v době přestávky během divadelního představení.

²⁶⁸ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. Plzeň, 1997. s. 35-51.

²⁶⁹ Například v Café-Posthof, Café Sanssouci či Koncert-Café Central aj. *Karlsbader Tagblatt* 20. Mai 1923. s. 3.

²⁷⁰ Ty byly během roku pořádány celou řadou místních kaváren. Během sezóny se pak na mnoha z nich konaly denní taneční večery, jako např. v Café Paradies roku 1924. *Karlsbader Tagblatt* 25. Mai 1924. s. 1

²⁷¹ *Karlsbader Tagblatt* 3. Juli 1921. s. 10.

²⁷² LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. s. 35-45.

Samotné kavárny byly ve městě označovány třemi způsoby. Šlo o tzv. Park-Café, Wald-Café a Garden-Café.²⁷³ Wald-Café se nacházela podél lázeňských stezek, kde hostům nabízela občerstvení a možnost posezení. Přestože se nacházely v nemalé vzdálenosti od lázeňského centra, nemávaly o hosty nouzi. Procházky po upravených lázeňských lesích patřily k oblíbeným zpestřením denního léčebného režimu a hosté rádi využívali možností posedět v některém z těchto zařízení. Mezi tyto lesní kavárny patřil například Aberg, Egerländer aj. Tato Wald-Café byla povětšinou pouze sezónní záležitostí. Důvod byl jednoduchý. V zimě nebyly lázeňské stezky téměř přístupné, protože údržba ve strmých lesích byla velice náročná a nákladná. Hosté se tedy k izolovaným kavárnám nemohli téměř dostat. Jejich kouzlo však vynikalo v letní sezóně, kdy byly na každém významnějším zastavení či výšině, odkud se povětšinou naskýtal pohled do údolí na ruch kolem v okolí kolonád a vřídla a o návštěvy z řad lázeňských hostů neměly nouzi. Čestným reprezentantem Wald-Café byla kavárna Schützenmühle.²⁷⁴ Šlo o bývalý hrázděný mlýn, jenž byl přebudován na stylovou kavárnu. Odpolední výlet drožkou na Schützenmühle byl velice oblíbený. Posezení zde zpříjemňovala živá hudba, jež hrála k poslechu i tanci.

Park a Garden-Café mohl člověk nalézt přímo ve městě, a to buď přímo v několika místních parcích, a nebo jako součást hotelů a lázeňských domů. Jako Park-Café byl označován Freundschaftsaal, Poštovní dvůr nebo kavárna Pupp. Garden-Café potom byla kupříkladu Malá Versailles či Švýcarský dvůr.

Freundschaftsaal který, vedla paní Schmalwieser²⁷⁵ je typickým příkladem Park-Café. Během týdne zde v odpoledních hodinách hrávala hudba,²⁷⁶ a pokud měl člověk náladu, mohl si zatančit jak uvnitř, tak pokud to počasí umožňovalo i venku. Kavárnu zároveň obklopoval park s lehátky, kde odpočívali hosté po prodělaných procedurách či po návratu z vyčerpávajících procházek po místních zajímavostech.²⁷⁷ Při příjemném posezení v zahradě a za poslechu hudby tak mohl lázeňský host nabrat nové síly. Dalším známým místem byl již zmiňovaný Poštovní dvůr, který se dosud nachází na břehu řeky Teplé asi půl hodinu cesty od Grandhotelu Pupp. Sem vedla

²⁷³ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923. s. 47-49.

²⁷⁴ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. s. 35.

²⁷⁵ TAMTÉŽ.

²⁷⁶ Roku 1921 zde hrávala kapela každou neděli, úterý, čtvrtek, pátek a sobotu od čtyř do šesti odpoledne. *Karlsbader Tagblatt 3. Juli 1921*. s. 1.

²⁷⁷ Ve městě bylo velké množství zajímavých míst. Lázeňský host proto mohl k lepší orientaci používat průvodce, ve kterém byla nejzajímavější místa popsána. *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923. s. 70-72

oblíbená cesta začínající právě u hotelu Pupp, která byla nazývaná Goethova stezka. Kavárna se stala oblíbeným cílem lázeňských hostů, kterým zde k poslechu hrála vážná hudba.²⁷⁸

Mezi typické Garden-Café patřil Švýcarský dvůr a Malá Versailles.²⁷⁹ Pokud jde o Švýcarský dvůr, byla před ním situována menší zahrada a pavilón, kde hrávala dechovka²⁸⁰ a nejrůznější kapely.²⁸¹ Přestože je Malá Versailles v pramenech označována jako kavárna, český název jí označuje jako hostinec. Ve skutečnosti šlo o jakési spojení obou těchto staveb. V letních měsících zde byla otevřena kavárna a posezení v Glasspavilonu nabízelo příjemné prostředí k zastavení. Zároveň však bylo možné se zde ubytovat a tento hostinec fungoval i v zimních měsících, kdy těžil ze vzrůstající obliby bruslení, které se dalo provozovat na malém rybníčku za domem.

Ke karlovarským kavárnám také nedílně patřily některé místní speciality. Oblíbený byl karlovarský dietní rohlík nebo také původně dietního karlovarská oplatka.²⁸² Šlo o místní lázeňskou specialitu, která se podávala většinou ke kávě. Ta však během svého vývoje prodělala řadu změn, až se z ní stala vyhledávaná laskomina, na které si pochutnávají i stávající návštěvníci. Výrobců této pochoutky bylo v Karlových Varech několik, a tak se oplatky daly koupit na mnoha místech ve městě. Oblíbenou se též stala voda Mattoniho minerální voda zvaná Kysibelka, z blízké Kyselky, které si bylo možné ve většině kaváren objednat. Poslední, avšak ne nevýznamný, je místní žaludeční likér zvaný Becherovka, jenž byl doporučován jako součást léčby.

Kromě kaváren se v Karlových Varech nacházela samozřejmě i celá řada různých restaurací a hostinců. V porovnání s kavárnami jich však bylo podstatně méně. Restaurace se většinou nacházely ve městě, ale ne v lázeňských lesích, kde poskytovaly své služby jak místním, tak lázeňským hostům. V roce 1923 jich bylo možné v Karlových Varech nalézt patnáct.²⁸³ Místní restaurace nabízely velkou paletu jídel českou kuchyní počínaje až po košér upravená židovská jídla,²⁸⁴ díky čemuž mohly uspokojit všemožné požadavky svých hostů. Jako příklad můžeme uvést restauraci

²⁷⁸ Roku 1921 zde hrála celou sezónu lázeňská kapela a o víkendu byl vstup zdarma. *Karlsbader Tagblatt* 3. Juli 1921. s. 1.

²⁷⁹ ZEMAN, Lubomír - BURACHOVIČ, Stanislav. Hostinec Malé Versailles v Karlových Varech. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska V*. Karlovy Vary, 1997, s. 99-116.

²⁸⁰ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. s. 39.

²⁸¹ Roku 1923 zde např. hrála každou neděli Künstlerkapelle. *Karlsbader Tagblatt* 20. Mai 1923. s. 3.

²⁸² AUGUSTIN, Milan. Počátky karlovarský oplatek. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska IV*. Karlovy Vary, 1996, s. 160-172.

²⁸³ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. Karlsbad, 1923. s. 45-47.

²⁸⁴ TAMTĚŽ. s. 46.

Liederhalle nebo hotelovou restauraci Lincoln. Protože ovšem tato místa nenabízela možnost další zábavy, lázeňští hosté neměli chuť ani potřebu využívat služeb těchto stravovacích zařízení mimo dobu oběda, pokud nenabízely podobný servis jako tolik oblíbené kavárny.

Společně s hostinci a kavárnami se v centru města nacházelo také několik cukráren a pekáren, jež nabízely hostům své produkty. Právě zde mohl člověk ochutnat různé laskominy, např. karlovarské oplatky. Stejně jako hostince však také stály pouze v pozadí kavárenského života, který diktoval rytmus celého dne v lázeňském centru. Důvodem bylo i to, že cukrárny většinou neposkytovaly možnost dietního stravování, díky čemuž se jim většina hostů raději vyhýbala. Mezi známé karlovarské podniky patřila například cukrárna pana Wondraka, která se nacházela hned na okraji Staré Louky²⁸⁵ či cukrárna Antona Götzla.²⁸⁶ Výjimečnost těchto zařízení v lázeňské zóně dokládají informace z průvodce z roku 1923,²⁸⁷ který se zmiňuje v Karlových Varech pouze o těchto dvou cukrárnách, zatímco kaváren jmenuje několik desítek.

Karlovy Vary tak bez nadsázky můžeme označit za město kaváren, což do svědčuje i to, že se jich zde roku 1923 nacházelo 25.²⁸⁸ Tato místa pořádala nejrůznější zábavy a lázeňští hosté tak zde trávili příjemný chvíle. Jak ve svých vzpomínkách píše Marie Laňová-Wotawová: každý byl host a tomu se sloužilo, od toho jsme přece světové lázně.²⁸⁹ Tímto heslem se tedy místní živnostníci řídili a díky tomu si také vysloužili věrnost svých návštěvníků.

VIII. 6. *Pravidelné akce*

Karlovy Vary hostily v průběhu roku celou řadu významných společenských či sportovních akcí. Ty, které byly úspěšné a našly si své diváky, pak byly pořádány pravidelně každý rok. Lázeňský host se proto mohl spolehnout, že jeho oblíbené zábavy se s největší pravděpodobností budou konat i při jeho příštím pobytu. Mezi nejdůležitější z těchto pravidelných akcí patřil ale beze sporu obřad svěcení pramenů.

²⁸⁵ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. Plzeň, 1997, s. 54.

²⁸⁶ *Bayers Führer durch Karlsbad 1923*. s. 49.

²⁸⁷ TAMTÉŽ.

²⁸⁸ TAMTÉŽ. s. 45-47.

²⁸⁹ LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky-klípky*. s. 37.

VIII. 6. 1. *Svěcení pramenů*

Karlovy Vary jsou městem, jehož prosperita zcela závisí na zdejších léčebných minerálních pramenech. Bez přítomnosti těchto přírodních zdrojů by se město nemohlo stát významným lázeňským centrem a pravděpodobně by zůstalo pouhou menší řadovou obcí bez větších ambicí. Této výhody si samozřejmě byly místní občané vždy vědomi a proto si svých pramenů velice vážili. Uvědomovali si, že teplá léčivá voda prýstící ze země nevznikla jejich zásluhou a věřili, že ji jim daroval Bůh, aby mohli s jeho svolením využívat jejich blahodárných účinků. Svěcení pramenů proto nebylo pouze církevní záležitostí, která by se odehrávala za dveřmi kostela, ale šlo o událost, kterou prožívali všichni obyvatelé města.

Zvyk svěcení pramenů však není spojen s Karlovými Vary odedávna. Jeho počátek můžeme nalézt až v roce 1712, kdy po výbuchu Vřídla došlo na čas k jeho odmlce. Obyvatelé si ihned uvědomili, jaké katastrofické následky by ztráta pramenů pro město měla. Protože však nevěděli, z jakého důvodu pramen tak nenadále zmizel, rozhodli se požádat Boha, aby se Vřídlo opět objevilo.²⁹⁰ Všichni se tedy shromáždili v kostele a modlili se. Poté šli za městskou radou, která se rozhodla nechat prorazit šachtu a pokusit se Vřídlo znovu vykopat. Když tato akce přinesla úspěch a Vřídlo začalo znovu tryskat, spatřovali v tom boží zásah. Místní rychtář poté navrhl, aby byla založena mše svatá s úmyslem ochránit tak městské prameny před další zkázou. Součástí mše bylo také přání úspěšné léčby pro hosty, jež město navštíví.²⁹¹ Této slavnostní mši se říkalo Brunnenamt²⁹² a postupem času se z ní vyvinula slavnost svěcení pramenů. Od roku 1770 je pak zvykem světit všechny karlovarské prameny včetně Vřídla.²⁹³

Původně spadalo svěcení pramenů do zimních měsíců, a proto se ho účastnili jen místní obyvatelé a slavnost byla poměrně malá. Většinou pouze proběhla mše v místním kostele, a pak kněz spolu s malým průvodem požehnal Vřídlu a ostatním pramenům. S rozvojem lázní však došlo k přenesení této slavnosti z kostela na veřejná prostranství. Z pobožnosti na počest pramenů se začala stávat velká slavnost přitahu-

²⁹⁰ MAŘÍK, Antonín. Slavnosti svěcení karlovarských pramenů od počátku k dnešku. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska X*. Karlovy Vary, 2002, s. 64-153.

²⁹¹ TAMTÉŽ.

²⁹² TAMTÉŽ.

²⁹³ TAMTÉŽ.

jící pozornost návštěvníků. První větší oslava proběhla v roce 1845.²⁹⁴ Postupně se čas konání přesouval ze zimních měsíců blíže k lázeňské sezóně, až se nakonec ustálil na přelomu dubna a května.²⁹⁵ Během 19. století se ze svátku svěcení pramenů stala událost, které se účastnili všichni význační obyvatelé blízkého okolí. Základem slavnosti byla v této době mše probíhající před prameny a poté slavnostní průvod, v jehož čele šli slavnostně vystrojení členové místního střeleckého klubu. Ze svěcení pramenů se tak na přelomu 19. a 20. století stala velkolepá událost, které se účastnila většina města.

Bohužel po vzniku republiky došlo k razantnímu útlumu této činnosti. Po válce nebyla vhodná hospodářská ani politická situace k obnově této tradice. Kromě jiného šlo o obavu místních úřadů, že velkolepá slavnost, konaná v době 1. Máje na den práce, bude narušována místními levicovými stranami. Pravděpodobně ovšem také je, že místní nechtěli pořádat velké slavnosti, protože by na ně museli zvát zástupce místní české samosprávy. Svěcení se proto v této době provádělo ve velmi zjednodušené podobě. Přestože se svěcení pramenů konalo nadále venku, světlo se ve 20. letech pouze Vřídlo, kde byl pro tento účel stavěn oltář.²⁹⁶ Město nebylo vyzdobeno, nepořádal se velkolepý průvod a také nebyli zváni hosté z okolí.

Samotná slavnost svěcení pramenů začínala v kostele, kde byla sloužena mše svatá. Při mši zněla Mozartova mše v b.mol a dále Ave verum od téhož autora. Následně vyšel průvod z kostela směrem ke Vřídlo, kde byl proveden obřad svěcení pramenů děkanem Syslem. Konec celé akce pak probíhal opět v kostele, kde se zapívalo Te deum. V této zjednodušené podobě pak svěcení pramenů přetrvalo po celá dvacátá léta.

K obnovení slavnosti v její bývalé velikosti přikročilo město znovu až na počátku třicátých let, kdy se z ní opět stala významná společenská událost, která lákala ke zhlédnutí lidi z celého okolí. Přestože tedy ve 20. letech došlo k útlumu této slavnosti, zůstala nadále oblíbenou událostí, které se s radostí účastnili místní i lázeňští hosté. Po druhé světové válce a po nástupu komunistického režimu však tato slavnost začala opět významně upadat. Obnovy se dočkala až s převratem a v současné době se snaží navázat na své kořeny.

²⁹⁴ MAŘÍK, Antonín. Slavnosti svěcení karlovarských pramenů od počátku k dnešku. s. 64-153.

²⁹⁵ Samotné svěcení pramenů neprobíhalo každý rok ve stejný den, ale probíhalo povětšinou začátkem května. MAŘÍK, Antonín. Slavnosti svěcení karlovarských pramenů od počátku k dnešku. s. 64-153.

²⁹⁶ TAMTÉŽ.

IX. Závěr

Dvacátá léta znamenala pro Karlovy Vary vstup do nové epochy. Šlo o čas, kdy se staletí trvajících jistoty radikálně změnila. Němci žijící v oblasti západních Čech se nechtěli stát součástí nově vzniklého Československého státu, kde by tvořili pouze menšinu společnosti. Tato antipatie se projevila hned v prvních letech, kdy zde došlo k pokusu o odtržení. Po jeho neúspěchu se však místní smířili se stávající situací a začali se věnovat obnově svého města po první světové válce.

Karlovy Vary již ve dvacátých letech nedosáhly lesku doby předcházející první světové válce. Pokusy o obnovu brzdily hospodářské problémy způsobené válkou a politické rozepře. Za této situace tak město zahajovalo každoročně novou sezónu, během níž přijížděli do města lázeňští hosté. Přes řadu problémů místní živnostníci dokázali vytvořit v průběhu roku slavnostní atmosféru, a tak návštěvníci většinou nepocítili problémy, které trápily město.

Na začátku této práce jsem si stanovil cíl, pokusit se na základě tisku představit běžný život lázeňských hostů v Karlových Varech v průběhu dvacátých let. Během zpracovávání tématu jsem ovšem zjistil, že v době mnou určené bylo nepřehledné množství možností, kterých mohli návštěvníci využívat. Přestože se Karlovy Vary nacházely již za svým vrcholem, péče o hosty stále odpovídala službám poskytovaným v jiných špičkových evropských lázních. Rozsah této práce pak nedovolovala popsat průběh roku v celé jeho šíři a kráse. Nakonec jsem se rozhodl pro kompromis a pokusil jsem se v nejdůležitějších bodech nastínit činnosti, které byly dle mého názoru pro život tehdejšího hosta v lázních typické. Nastínil jsem jeho příjezd, ubytování i návštěvu lékaře. Větší část jsem pak věnoval nabídce aktivit pro volný čas, které mohl návštěvník využívat v průběhu svého pobytu. Šlo především o nejrůznější sportovní a kulturní programy. Jsem si vědom toho, že jsem neobsáhl všechny možnosti, jež mohl lázeňský host ve městě využít. Přesto jsem se ale pokusil představit v co největší šíři nabídku, kterou lákaly Karlovy Vary své návštěvníky k návštěvě.

Zpracováním části dosud opomíjených 20. let v Karlových Varech jsem se snažil alespoň částečně přispět k poznání dějin tohoto města ve dvacátém století. Doufám tedy, že bude přínosem pro regionální dějiny a zájemci v ní naleznou potřebné informace.

X. Seznam pramenů a literatury

X.1. *Prameny publikované*

Adreßbuch der Kurstadt Karlsbad 1924. Karlsbad, 1924.

Bayer's Führer durch Karlsbad. Karlsbad, 1923.

Kurliste von Karlsbad 1911. Karlsbad, 1912.

Kurliste von Karlsbad 1920. Karlsbad, 1921.

Kurliste von Karlsbad 1921. Karlsbad, 1922.

Kurliste von Karlsbad 1923. Karlsbad, 1924.

Kurliste von Karlsbad 1924. Karlsbad, 1925.

Kurliste von Karlsbad 1925. Karlsbad, 1926.

Kurliste von Karlsbad 1926. Karlsbad, 1927.

Kurliste von Karlsbad 1929. Karlsbad, 1930.

Pilot durch Karlsbad. Karlsbad, 1923.

X.2. *Literatura*

Antikomplex. *Zmizelé Sudety.* Domažlice, 2006. ISBN 80-86125-73-4.

AUGUSTIN, Milan. Karlovy Vary na přelomu let 1918-1919. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla X.* Karlovy Vary, 2001, s. 9-10.

AUGUSTIN, Milan. Počátky karlovarský oplatek. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska IV.* Karlovy Vary, 1996, s. 160-172. ISSN 1240-9401.

AUGUSTIN, Milan. Tajemná dráha na tři kříže. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska X.* Karlovy Vary, 2004, s. 155-170.

BÖHM, Jiří. Mezníky karlovarského golfu. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII.* Karlovy Vary, 1998, s. 59-61.

BÖHM, Jiří. *Zlatý věk: Karlovy Vary 1900 Karlsbad aneb krok za krokem vřídelním městem.* Karlovy Vary, 2004.

BOŘÍK, Otakar - BOŘÍKOVÁ, Jana. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech.* Příbram, 2004. ISBN 80-85853-73-6.

BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary a jejich vlastivědné písemnictví.* Karlovy Vary, 2000. ISBN 80-238-5363-5.

- BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary: Slavní návštěvníci Karlových Varů: 55 osobností od Karla IV. po Vladimíra Párala*. Karlovy Vary, 2007. ISBN 80-86720-04-7.
- BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary: setkání dvou věků album starých a nových pohledů*. Karlovy Vary, 1996.
- BURACHOVIČ, Stanislav. Vývoj karlovarské léčby ve světle balneologických spisů. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla IX*. Karlovy Vary, 2000.
- BERAN, Jiří a kol. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary, 2004. ISBN 80-239-3477-5.
- ČEPELÁKOVÁ, Zdenka. K historii ostrovské porcelánky Pfeiffer a Löwenstein. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII*. Karlovy Vary, 1998, s. 41-44.
- FIALA, Jaroslav. *Několik pohledů na hudební kulturu západních Čech*. Plzeň, 2001. ISBN 80-7082-830-7.
- FIALA, Jaroslav. *Hudba v západočeských lázních I*. Plzeň, 1985.
- GNIRS, Anton. *Topographie der historischen und kunstgeschitlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad*. Prag, 1933.
- GUBIČ, Otto - HANYKOVÁ, Eva. *Masaryk na Karlovarsku*. Karlovy Vary, 2002.
- HALLA, Josef. Z historie šachu v Karlových Varech. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska I*. Karlovy Vary, 1993, s. 180-199.
- HRADÍLKOVÁ, Jitka. K historii lázeňské taxy v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VII*. Karlovy Vary, 1998.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000. ISBN 80-7277-027- 6.
- KARELL, Viktor. *Goethe als Karlsbader Kurgast*. Karlsbad, 1939.
- Kol. autorů. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary, 2004. ISBN 80-239-3477-5.
- Kol. autorů. *Divadlo v Karlových Varech. Historie a obnova na konci tisíciletí*. Karlovy Vary, 1999. ISBN 80-238-4538-1.
- VYLITA, Břetislav – KLSÁK, Jiří – BURACHOVIČ, Stanislav. et. al. *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí*. Karlovy Vary, 2001.
- KOPECKÁ, Hana. *Karel Čapek na Karlovarsku*. Praha, 1990.

- KŘÍŽEK, Vladimír. *Obrazy z dějin lázeňství*. 2. vydání. Praha, 2002. ISBN 80-7277-092-6.
- LAŇOVÁ-WOTAWOVÁ, Marie. *Karlovarské střípky – klípky*. Plzeň, 1997. ISBN 80-901439-3-8.
- LINKE, Eugen. *Kunstgeschichte: Baukunst und Bildnerie. I. Teil*, Karlsbad, 1937.
- MAŘÍK, Antonín. Slavnosti svěcení karlovarských pramenů od počátku k dnešku. In AUGUSTIN, Milan (ed.). *Historický sborník Karlovarska X*. Karlovy Vary, 2002, s. 64-153.
- MERGL, Jan. Skleněný palác v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla IX*. Karlovy Vary, 2000, s. 46-49.
- PACHOVSKÝ, Zdeněk - JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav. *Karlovarský symfonický orchestr 1835-1995*. Karlovy Vary, 1995.
- PEROUTKA, Bohuslav. Císařské lázně v Karlových Varech. In BURACHOVIČ, Stanislav (ed.). *Dějiny Karlovarska v pracích učitelů*. Karlovy Vary, 2000, s. 29-38. ISBN 80-238-6449-1.
- ROUBÍNKOVÁ, Dana - ROUBÍNEK, Zdeněk. *Historismus v architektuře Karlových Varů*. Karlovy Vary, 1996. ISBN 80-238-2276-4.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. *Goethe v českých lázních*. Plzeň, 1997.
- ŠOLC, Pavel. *Karlovarská lázeňská léčba a medicína na přelomu 20. a 21. století*. Praha, 2000. ISBN 80-7262-046-0.
- VÁLA, Lubomír. Karlovy Vary po první světové válce. In JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav (ed.). *Historický seminář Karla Nejdla VI*. Karlovy Vary, 1996, s. 30-33.
- WEISS, Artur. *Die Heilquellen von Karlovy Vary (Karlsbad): ihre Entstehung, Eigenschaften und Verwendung*. Praha, 1967.
- ZEMAN, Lubomír. *Karlovarský Westend*. Karlovy Vary, 1998.
- ZÍDKOVÁ, Anna. *Fellner a Helmer v Karlových Varech*. Karlovy Vary, 1997.

X.3. Tisk

- Deutsche Tages Zeitung*. 1920-1929.
- Karlsbader Tagblatt*. 1920-1929.

X.4. *Internetové zdroje*

<http://www.karlovy-vary.cz/cz/lazenstvi-prameny> [cit. 2008-06-25]

XI. Noviny vycházející v Karlových Varech ve 20. letech

Německy:

Antiquitäten-Zeitung - 1918-1921.

Bilder der Woche – 1928.

Bohemia - 1852-1938.

Deutsche Baumaister – 1925.

Der Deutsche Staatsangestellte - 1921-1926.

Deutsche Tageszeitung - 1919-1940.

Deutsche Volksbote - 1920-1930.

Der Egerländer - 1929,1931.

Eghalanda Bundeszeitung - 1922-1925.

Frei Deutsche Schule – 1929.

Gemeindeamtliche Nachrichten -1924-1925, (1923-1926 neúplné).

Der Heimat Sähne im Weltkrieg - 1929, 1930.

Illustrierte Zeitung - 1916-1921, 1923, 1925-1927.

Der Kämpfer - 1928-1931.

Karlsbader Anzeiger - 1913-1920.

Karlsbader Kikriki - 1925-1927.

Karlsbader Morgenblatt - 1920-1922, od r. 1923 jako Neues Karlsbader Morgenblatt.

Karlsbader Tagblatt - 1898-1936.

Karlsbader Volkszeitung - 1889-1923.

Die Karlbader Woche - 1925-1926.

Karlsbader Zeitung - 1921-1923, poté jako Neue Karlsbader Zeitung.

Karolisches Kirchenblatt - 1922-1934.

Luditzer Zeitung - 1921-1930.

Mitteilungen aus dem höheren schalwefen - 1928-1931.

Mitteilungen des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins - 1928, 1929.

Neue Frei Presse – 1920.

Obererzgebirger Nachrichten - 1928-1930.

St. Joachimstaler kurbblatt – 1927.

Sudetendeutsche Tages-Zeitung - 1924-1939.

Unsere Heimat Komotau - 1926, 1927.

Verbandsnachrichten der deutscher Selbstverwaltungskörper in der
Tschechoslowakischen Republik - 1921-1926.

Volkswille - 1898-1938.

Česky:

Karlovarské listy - 1923, 1924, 1931-1938.

Právo lidu - 1920.

Věštník léčebného fondu veřejných zaměstnanců - 1927-1938.

XII. Resumé

An entering of a new era has been meant for Karlovy Vary in its twenties. The certainties that have persisted for centuries got change radically that time. Germans who lived in the western area of Czech did not want to become a part of just founded Czechoslovak Republic because they would create only a national minority in that community. This antipathy has expressed in a few years in attempting of separation. The Germans has failed and started to reconcile with the situation and they have turned to restoring their place after the First World War.

In the twenties Karlovy Vary did not reach the brilliance that it had had before the age of the First World War. Economic problems caused by the war and political dispute have put back the attempt of the renaissance. Despite of these problems Karlovy Vary has held the Spa season opening every year and many spa guests still came to visit the town. The local traders were able to provide glamorize so the spa guests did not even feel the local problems.

At the beginning the aim of this work was to present the common life of a spa guest in Karlovy Vary in the twenties. During the process I found there were inexhaustible possibilities of how to spend the time as a spa guest. Although the good old days were over Karlovy Vary still offered the same first-rate services as in other European top spa resorts.

A size of this work did not allow describing the whole year at full length. After all I decided to give-and-take and I tried to sketch out the most important activities that were typical for the spa guests that time. I described the guest's arrival, his staying, seeing a doctor. Then I analyzed the offer of activities for the spa guests which concerned sport and cultural events above all.

I realize I did not include all of the possibilities of how a spa guest could spend his free time there but I tried hard to present the widest offer that Karlovy Vary was attracted to. I partially helped in recognition of the local history in its twenties by this work.

I hope this work will be a benefit for the local history and that interested persons will find useful and necessary information within.